ሞጁል 12

የታክስ ስሌቶች እና ሌሎች ክፍያዎችን ስለማስከፈል

2018ዓ-ም

ይዘት

ክፍል አንድ:- አጠቃላይ ሁኔታ

- ዋና ዓላማ
- ዝርዝር አላማ
- የሰነዱ ሽፋን
- የስልጠናው ወሰን
- የሥልጠና ተሳታፊዎች
- ስልጠናው የሚወስደው ጊዜ
- ትርጉሜ

ይዘት…

ክፍል ሁለት፦ የታክስ ስሌቶች

- በታክስ ከፋዩ ስለሚዘጋጅ የታክስ ስሌት
- በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት
- የስጋት የታክስ ስሌት
- የተሻሻሉ የታክስ ስሌት

ይዘት…

ክፍል ሶስት፡-ታክስንና ሌሎች ክፍያዎችን ስለመሰብሰብ፣ማስከፈል

- ታክስ ለመንግስት የሚከፈል ዕዳ ስለመሆኑ
- የታክስ መክፈያ ጊዜ ስለማራዘም
- የአከፋፈል ቅደም ተከተል
- ለታክስ አከፋፈል የሚቀርብ ዋስትና
- ለዘገየ ክፍያ የሚከፈል ወለድ
- የታክስ ስሌቶችን ስለማስፈጸም
- ሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት ጥያቄ
- ሀብትን ስለመያዝ
- በፋይናንስ ተቋማት የተቀመጠ ገንዘብና ንብረት ይዞ ስለማቆየት
- የንግድ ድርጅት ለጊዜው ስለማሸግ
- የማጭበርበር ወይም የታክስ ስወራ ሲፈጸም ስለሚኖር የታክስ ኃላፊነት እና
- ሌሎችም

1.1. ዓላማ

- ዋና ዓላማ

በታክስ አስተዳደር አዋጅ፣ደንብ እና አዋጁን ለማስፈጸም በወጡ መመሪያዎች ዙሪያ ውይይት በማድረግ የታክስ ስሌት፣ሌሎች ክፍያዎች እና ተመላሽን ይገልጻሉ፡፡

- የታክስ ስሌት ላይ የሚያጋጥሙ ስህተቶች የሚታረሙበትን መንገድ ይገልጻሉ፤
- ታክስ ከፋዩ የሚያቀርበውን የራስ ታክስ ስሌት እንዲያሻሽል ስለሚፈቀድበት ሁኔታ ይገልጻሉ፤
- ታክስን እና ሌሎች ክፍያዎችን ስለመክፈል እና ለዘገየ ክፍያ የሚከፈል ወለድን ይገልጻሉ፤
- በሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት ይገልጻሉ፤
- ማካካሻ፣ ተመላሽ እና ከታክስ ዕዳ ነጻ ስለመሆን ይገልጻሉ።

1.2. ወሰን

- **የሰነዱ ሽፋን**

➢ የሰነዱ ሽፋን የታክስ አስተዳደር አዋጅ 983/2009፣መመሪያ ቁጥር 181/2015፣179/2015፣138/2010፣6/2011 እንዲሁም 146/2011 ናቸው ።

- **የሥልጠና ተሳታፊዎች**

ሥልጠናው መሠረታዊ እንደመሆኑ ለግብር ከፋዩ እና በግብር ከፋዩ ድርጅት ለሚሠሩ በድርጅቱ ሠራተኝነታቸው የተረጋገጠላቸው ባለሙያዎች ይሰጣል።

“የታክስ ስሌት”፡- ማለት የታክስ ስሌት ማስታወቂያ፣በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት፣የስጋት የታክስ ስሌት፣የተሻሻለ የታክስ ስሌት፣አስተዳደራዊ የታክስ ቅጣት ወይም ወለድ ስሌት ወይም በታክስ ሕግ መሠረት የሚደረግ ሌላ ማንኛውም ስሌት ነው፡፡

2.1. በታክስ ከፋዩ ስለሚዘጋጅ የታክስ ስሌት/25/

- የራሱን የታክስ ስሌት የሚያዘጋጅ በታክስ ስሌት ማስታወቂያው የገለፀው መጠን ተፈጻሚ ለሚሆንበት የታክስ ጊዜ ዜሮን ጨምሮ ሊከፈል የሚገባውን የታክስ መጠን ስሌት እንዳቀረበ ተደርጎ ይቆጠራል፡፡

በታክስ ከፋዩ ስለሚዘጋጅ የታክስ ስሌት...

የራሱን የታክስ ስሌት የሚያዘጋጅ ታክስ ከፋይ በሠንጠረዥ “ለ” ወይም “ሐ” የሚገኝ ገቢ በዚሁ የታክስ ጊዜ ኪሣራ የገጠመው እንደሆነ በታክስ ስሌት ማስታወቂያው የገለፀው ኪሣራ ለማንኛውም የታክስ አስተዳደር አዋጅ ዓላማዎች ተፈጻሚ ለሚሆንበት የታክስ ጊዜ ያጋጠመውን ኪሣራ ስሌት እንዳቀረበ ተደርጎ ይቆጠራል።

- ለአንድ የታክስ ጊዜ በታክስ ከፋዩ የተዘጋጀ የተጨማሪ እሴት ታክስ ማስታወቂያ ያቀረበ ፣ በዚሁ የታክስ ጊዜ በግብዓት ላይ የከፈለው የተ.እ.ታ ጠቅላላ መጠን በሽያጭ ከሰበሰበው የተ.እ.ታ ጠቅላላ መጠን የበለጠ እንደሆነ፣በታክስ ስሌት ማስታወቂያው የገለፀው የታክስ መጠን ለማንኛውም የታክስ አስተዳደር አዋጅ ዓላማዎች የታክስ ማስታወቂያው ተፈጻሚ ለሚሆንበት የታክስ ጊዜ ታክስ ከሚከፈልበት ሽያጭ ላይ ከሰበሰበው ታክስ በላይ የግብዓት ታክስ መክፈሉን የሚገልጽ የስሌት ማስታወቂያ እንዳቀረበ ተደርጎ ይቆጠራል።

2.1.1 ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀውን የታክስ ስሌት እንዲሻሻል የሚጠይቅበት ሁኔታ /29/

"የራስ ታክስ ስሌት ማስታወቂያ ማሻሻል":- ማለት ታክስ ከፋዩ በራሱ ውሳኔ መጀመሪያ ባቀረበው የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ላይ የተገለፀውን የታክስ መጠን በመጨመር ወይም በመቀነስ ወይም ሌ.ላ ለውጥ በማድረግ የሚያቀርበው ማሻሻያ ነው፡፡

- የራሱን የታክስ ስሌት ያዘጋጀ ታክስ ከፋይ ያቀረበውን በራስ የተዘጋጀ የታክስ ማስታወቂያ ባለሥልጣኑ እንዲያሻሽልለት ለባለሥልጣኑ በማመልከቻ ሊያመለክት ይችላል፡፡

ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀውን...

- ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀው የታክስ ስሌት እንዲሻሻልለት የሚያቀረበው ማመልከቻ፡-

  - ✓ ታክስ ከፋዩ ራሱ አዘጋጅቶ ባቀረበው የታክስ ማስታወቂያ ላይ ሊደረጉ ይገባል ብሎ የሚያምናቸውን ማሻሻያዎችና ማሻሻያዎቹን ማድርግ አስፈላጊ የሆነበትን ምክንያቶች በዝርዝር መግለጽ አለበት

  - ✓ ታክስ ከፋዩ ያቀረበው የስሌት ማሻሻያ ጥያቄ ማመልከቻው ከቀረበበት ቀን በፊት ባሉ አምስት ዓመታት ጊዜ ውስጥ በነበሩ የራስ የታክስ ስሌቶች ላይ ለውጥ የሚያመጣ ከሆነ የሁሉም ዘመናት ማሻሻያ በአንድነት ሊያቀርብ ይችላል

ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀውን የታክስ ስሌት......

- የማመልከቻው ይዘት፡-

✓ የታክስ ስሌት ማሻሻያ እንዲደረግ የተጠየቀበትን የታክስ ጊዜ እና ዓይነት

✓ ማሻሻያ የሚደረግበትን ጉዳይ እና ምክንያቱን

✓ ማሻሻያ እንዲደረግበት የተጠየቀው ጉዳይ የሚያስከትለው የገንዘብ ወይም ሌላ ለውጥ

- የሚሻሻለው የታክስ መጠን ወይም ወደፊት የሚሸጋገር ኪሳራ ወይም በብልጫ የተከፈለ የግብይት መጠን የሚገልጽ መሆን አለበት

ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀውን የታክስ ስሌት……

- እንዲሻሻል የሚቀርበው ማመልከቻ ከምክንያቶቹ ጋር አስፈላጊ የሆኑ ሰነዶችን አያይዞ ማቅረብ ይኖርበታል፡፡

- ሚኒስቴር መስሪያ ቤቱ ማሻሻያ እንዲደረግበት የሚቀርብለትን ማመልከቻ ተቀብሎ በ120 ቀናት ውስጥ መርምሮ ማሻሻያው እንዲደረግ ወይም ውድቅ በማድረግ ሊወስን ይችላል፡፡

ታክስ ከፋዩ ራሱ ያዘጋጀውን የታክስ ስሌት……

- **የሚኒስቴር መስሪያ ቤቱ የውሳኔ አሰጣጥ፦**

- በማመልከቻው መሠረት ማሻሻያ እንዲደረግለት የፈቀደ እንደሆነ የታክስ ስሌቱን በማሻሻል የታክስ ስሌት ማስታወቂያ በተወሰነው ጊዜ ውስጥ ለታክስ ከፋዩ ይልክለታል።

- የቀረበውን የራስ የታክስ ስሌት ማሻሻያ ጥያቄ ያልተቀበለትን ምክንያት በመግለጽ በጹሁፍ ለታክስ ከፋዩ ያሳውቃል።

2.1.2 የታክስ ስሌት የሚሻሻልበት ምክንያት/መ144/

ባስልጣኑ በሚከተሉት ምክንያቶች የራስ ታክስ ስሌቱን ሊያሻሽልለት ይችላል፥-

- የድምር ስህተት ሲኖር፣ የአጻጻፍ ስህተት ሲያጋጥም
- የሂሳብ መደብ አመራረጥ (chart of account) ጋር የተያያዘ ስህተት ሲኖር
- የጆርናል ምዝገባ ስህተት ሲኖር፣ሂሳብ ወደ ሌጀር ሲተላለፍ የተከሰተ ስህተት ሲያጋጥም ፣የሀሳብ ማስተካከያ(**Adjusting Entry**) ጋር የተያያዘ ስህተት ሲያጋጥም
- በሂሳብ መዝገብ ላይ ሳይመዘገብ የተዘለለ የገቢና ወጪ ሰነድ ሲኖር

የታክስ ስሌት የሚሻሻልበት.......

- የመጀመሪያ ወይም የመጨረሻ የሀብት ቆጠራ አያያዝ ስህተት ሲኖር
- የሂሳብ አያያዝ ዘዴ ስህተት ሲያጋጥም
- በታክስ ህጎች የተደነገገው እንደተጠበቀ ሆኖ ቦርዱ የወጪ ኦዲተሮችን የኦዲት ሪፖርት ሲመረምር ባገኘው ግኝት መሠረት የሚደረግ ማስተካከያ ሲያጋጥም
- ሶስተኛ ወገን በሚሰጠው ማረጋገጫ ወይም በፍርድ ቤት በሚሰጥ ውሳኔ መሠረት በሂሳብ መዝገቡ ላይ ማስተካከያ ማድረግ ሲያስፈልግ

የታክስ ስሌት የሚሻሻልበት.......

- በታክስ ህግ ያልተፈቀደ ወጪ በተቀናሽ በመያዙ ምክንያት የተፈጠረ ስህተት ሲኖር፣ የግልና የንግድ ሂሳቦች በመቀላቀላቸው የተፈጠረ ስህተት ሲያጋጥም
- በታክስ ማስታወቂያ ቅጽ ላይ የአመዘጋገብ ወይም የአገላለጽ ስህተት ሲያጋጥም
- በታክስ ወይም በተለይ በኤክሳይዝ ታክስ የሂሳብ አያያዝ ላይ የማምረቻ እና የአስተዳደራዊ ወጪዎች ተፋልሰውና ባልተገባ ቦታ ላይ ተመዝግበው ሲገኙ እና
- የሚከፈለው የታክስ መጠን ላይ ለውጥ ሊያስከትል የሚችል አሳማኝ ምክንያት ሲያጋጥም ስራ አስኪያጁ የራስ የታክስ ስሌት ማሻሻያ እንዲደረግ ሊፈቅድ ይችላል።

የታክስ ስሌት ማሻሻያ የሚከለከልባቸው ሁኔታዎች

- ሚኒስቴሩ በአጠቃላይ ኦዲት ወይም ኢንቨስትጌሽን ኦዲት ተደርጎ የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ከሰጠ

- ከአንድ ጊዜ በላይ በተደጋጋሚ ማሻሻያ እንዲደረግበት ጥያቄ የቀረበ ከሆነ

- ሚኒስቴሩ በራሱ አነሳሽነት የተሻሻለ የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ለታክስ ከፋዩ የሰጠዉ ከሆነ

2.1.3 የተሻሻለ የራስ ታክስ ስሌት ማስታወቂያ በድጋሚ ስለማሻሻል

ሚኒስቴሩ ታክስ ከፋዩ ባቀረበው ጥያቄ መሠረት የራስ ታክስ ስሌት እንዲሻሻል ወስኖ የተሻሻለውን የራስ ታክስ ስሌት ማስታወቂያ ለታክስ ከፋዩ ከሰጠ በኋላ፤ለታክስ ከፋዩ የተሻሻለ የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ከመሰጠት አያግደውም።

ሙከራ አንድ

ታክስ ከፋዩ የሚያቀርበውን የራስ ታክስ ስሌት እንዲያሻሽል ስለሚፈቀድበት ሁኔታ አስረዱ?

2.2. በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት /26/

- ማንኛውም የታክስ ከፋይ በታክስ ህግ መሠረት ማቅረብ የሚገባውን የታክስ ማስታወቂያ ያላቀረበ
- በግምት ከመወሰኑ በፊት ካላቀረበ
- የሂሳብ መዝገብ ሳያቀርብ ገቢውን ያስታወቀ
- ባለስልጣኑ በመለወጥ፣በመቀነስ ወይም በጨመር የሂሳብ መዝገብ ያሻሻለ እንደሆነ
- ግብር ከፋዩ ምንም ዓይነት የሒሳብ መዝገብና ሰነድ ያልያዘ እንደሆነ

በግምት የሚከናወን ....

- በማናቸውም ምክንያት የሒሳብ መዝገቡን እና ሰነዱን ባለሥልጣኑ ያልተቀበለው እንደሆነ

- በማንኛውም የታክስ ጊዜ ማቅረብ የሚገባውን የታክስ ማስታወቂያ ያላቀረበ እንደሆነ

- ባለሥልጣኑ በማንኛውም ጊዜ የሚያገኘውን ማስረጃ መሠረት በማድረግ ለታክስ ጊዜው ሊከፈል የሚገባውን ታክስ በግምት ማስላት የሚችል ሲሆን

በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት……

የግምት ስሌቱ የሚከተሉትን ይመለከታል:-

- በሠንጠረዥ "ለ" ወይም "ሐ" ኪሳራን በሚመለከት የታክስ ጊዜውን የኪሣራ መጠን፤

- በተጨማሪ እሴት ታክስ አዋጅ መሠረት በግብዓት ላይ በብልጫ የተከፈለ ታክስን በሚመለከት ለታክስ ጊዜው በግብዓት ላይ በብልጫ የተከፈለውን የታክስ መጠን፤ እንዲሁም

- በሌላ ማንኛውም ሁኔታ ዜሮ መጠንን ጨምሮ በታክስ ጊዜው ሊከፈል የሚገባውን የታክስ መጠን።

በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት……

- ባለሥልጣኑ፤ለታክስ ከፋዩ የሚከተሉትን ዝርዝር ነጥቦች ያካተተ የታክስ ግምት ስሌት ማስታወቂያ መስጠት አለበት፦
  - ✓ እንደሁኔታው የተሰላውን የታክስ መጠን፣ወደፊት የሚሸጋገር የኪሣራ ወይም በብልጫ የተከፈለን የግብዓት ታክስ መጠን፤
  - ✓ በተሰላው ታክስ ላይ ሊከፈል የሚገባ የቅጣት መጠን ካለ፤
  - ✓ በተሰላው የታክስ መጠን ላይ ሊከፈል የሚገባ የዘገየ ክፍያ ወለድ መጠን ካለ፤
  - ✓ የታክስ ስሌቱ የሚመለከተውን የታክስ ጊዜ፤
  - ✓ ማስታወቂያው ከተሰጠበት ቀን ጀምሮ በ30 (በሰላሳ) ቀናት ውስጥ ታክሱ፣ ቅጣቱ እና ወለዱ የሚከፈልበትን ቀን፤

በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት……

- ✓ ቅሬታ ማቅረብ የሚችልበትን የጊዜ ገደብ ጨምሮ በታክስ ግምት ስሌቱ ላይ ቅሬታውን የሚያቀርብበትን አኳኋን።

- ➢ የሚሰጠው የግምት ስሌት ማስታወቂያ ታክሱን በሚጥለው የታክስ ሕግ መሠረት በተዘጋጀው የታክስ ግምት ስሌት ሊከፈል የሚገባው ታክስ የሚከፈልበትን ጊዜ (“የመጀመሪያው የታክስ መክፈያ ጊዜ” ተብሎ የሚጠቀስ) ሊለውጥ የማይችል ሲሆን፣የታክስ ክፍያው በመዘግየቱ ምክንያት የሚጣል ቅጣትና ወለድ መታሰብ የሚጀምሩት ከመጀመሪያው የመክፈያ ጊዜ አንስቶ ይሆናል።

በግምት የሚከናወን የታክስ ስሌት......

- የግምት የታክስ ስሌት የደረሰው ማንኛውም ታክስ ከፋይ የሚመለከተውን የታክስ ማስታወቂያ የማቅረብ ግዴታውን አያስቀርም፡፡

- ባለስልጣኑ በማንኛውም ጊዜ በግምት ላይ የተመሠረተ የታክስ ሰሌት ሊያዘጋጅ ይችላል ፡፡

2.2.1. የግምት ታክስ አሠራር መርህ /መ138/2010/

- በየወቅቱ የሚታየው የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ እና የዋጋ ግሽበት
- የታክስ ከፋይ በግብር ዓመቱ በአንድ ሠንጠረዥ ውስጥ ከሚወድቁ ከተለያዩ የገቢ ምንጮች ወይም ዘርፎች ገቢ ያገኘ እንደሆነ እያንዳንዱ የስራ ዘርፍ በራሱ ሰነድ ተዘጋጅቶ ቀርቦ የሚወሰን ሲሆን የሠንጠረዥ "ሐ" ገቢዎች ውስጥ ከንግድ ሥራ የተገኘ ገቢ እና የማዕድን ሥራ ገቢ የሚጣመሩ አይሆንም፡፡
- በቀን ገቢ ግምት የሚሰላ ከንግድ ሥራ የተገኘ ገቢ የየዘርፉ በሥራ ቀናት መሠረት በማድረግ የግብር ዓመቱ የሽያጭ መጠን ይወሰናል፡፡

የግምት ታክስ አሠራር መርህ...

- ዕቃዎች ወደ ሀገር በሚገቡበት ጊዜ፣ በሀገር ውስጥ ከሚፈጸሙ ክፍያዎች ላይ ተቀንሶ በቅድሚያ የተከፈለ ግብር እና በግብር ዓመቱ ተከፋፍሎ ለባለሥልጣኑ ገቢ የተደረገ ግብር በሚቀርበው ማስረጃ መሠረት ለግብር ዓመቱ ከሚከፈለው ግብር ላይ ይቀነሳል።

የግምት ታክስ አሠራር መርህ...

- ገቢው ከተመዘገበበት የግብር ዘመን ውጪ ዘግይቶ የተቀነሰና ለባለሥልጣኑ ገቢ የተደረገ የቅድመ ግብር ክፍያ በሚያስታውቅበት የግብር ዘመን የሚቀናነስ ሲሆን፣ እንዲቀናነስለት የሚያቀርብ ግብር ከፋይ የቅድመ ግብር ክፍያ ማስረጃ ከግብር ዘመኑ በፊት ለነበረው ገቢ የተቀነሰ መሆኑን በጽሑፍ መግለጽ ይኖርበታል።
- በሀገር ውስጥ ከሚፈፀሙ ክፍያዎች ላይ ተቀንሶ በቅድሚያ የተከፈለ ግብር መጠን የግብር ከፋዩን ሽያጭ መጠን ትክክለኛነት በማረጋገጥና በማነጻጸር በሽያጭ መጠን ላይ የሚያመጣው ለውጥ ካለ ለግብር አወሳሰን ጥቅም ላይ ይውላል።

2.2.2. የሠንጠረዥ "ሀ"፣ "ለ"፣"ሐ" እና "መ" ገቢን በግምት ስለመወሰን

❑ ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት ስለመወሰን

- ከራሱ ገቢ ላይ ግብር የመቀነስ ግዴታ ያለበት ተቀጣሪን በሚመለከት:-
  - ✓ ከቀጣሪው በሚገኝ የተቀጣሪውን የገቢ መጠን መረጃ መሠረት በማድረግ።
  - ✓ ይህ መረጃ ከሌለ ተቀራራቢ ወይም ተመሳሳይ ቀጣሪ ድርጅቶች አማካይ የተቀጣሪ የገቢ መጠን በመውሰድ ይወሰናል።
  - ✓ ይህም ከሌለ ታክስ ከፋዩ ቀድሞ ሲያሳውቅ የነበረውን መረጃ በመውሰድ ይወሰናል።

ከመቀጠር የሚገኝ ገቢን በግምት.......

- ❑ **ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ያልሆነ ገቢን በግምት ስለመወሰን**

በሀገሪቱ ፀንተው ባሉ ሕጎች ከታክሱ ነጻ የተደረጉ ገቢዎች እንደተጠበቁ ሆነው ማንኛውም ሰው ከመቀጠር ከሚያገኘው ገቢ ላይ በዚህ መሠረት በግምት ይወሰናል፣

- ➢ ወሩ ውስጥ ሠራተኛው ያገኘውን የትርፍ ሰዓት ክፍያ በወሩ ከሚያገኘው ደመወዝ ላይ በመደመር ጠቅላላ በተገኘው ገቢ ላይ በሠንጠረዥ “ሀ” በተገለፀው መሠረት ግብር ይከፈልበታል።

ከመቀጠር የሚገኝ ገቢን በግምት....

- የአገልግሎት ካሳ ክፍያ፣ የሥራ መፈለጊያ ክፍያ ወይም ማስጠንቀቂያ ባለመስጠት የሚሰጥ ክፍያ፣ ስንብቱ ሕጋዊ ባለመሆኑ የሚሰጥ ካሳ እና ክፍያዎችን በጊዜው ባለመፈጸም የሚከፈል ካሳ የክፍያው መጠን በስንብቱ ጊዜ ላገኘው የመጨረሻ መደበኛ ደመወዝ ተካፍሎ በተገኘው ቁጥር ልክ የተገኘው የወራት ብዛት ለእያንዳንዱ ወር ራሱን የቻለ የወር ደመወዝ ግብር አስልቶ በመደመር ግብር የሚሰላ ይሆናል፡፡

ከመቀጠር የሚገኝ ገቢን በግምት.....

- ✓ የወራት ብዛት = የክፍያ መጠን/የመጨረሻው ወር ደመወዝ
- ✓ ግብር = የአንድ ወር ግብር X የወራት ብዛት

- ➢ ሙሉ ወራትን ከሸፈነ በኋላ የሚገኘው የአገልግሎት ክፍያ ራሱን ችሎ እንደ አንድ ወር ደመወዝ የሥራ ግብር ይታሰባል፡፡
- ➢ የዓመት ፈቃድ፣ ጉርሻ/ቦነስ/ እና የመሳሰሉት ክፍያዎች ተጠቃለው ከተደመሩ በኋላ ለ12 ተካፍለው የተገኘው ውጤት መደበኛ ደመወዝ ላይ ከተደመረ በኋላ የሥራ ግብሩ እንዲሰላ እና የተገኘው የሥራ ግብር ክፍያ ቀደም ሲል በወር ደመወዙ የከፈለው ግብር ተቀንሶ የእያንዳንዱ 12 ወር የግብር ልዩነት በመደመር ይሰላል፡፡

ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት……

- ✓ ተጨማሪ የወር ገቢ = ክፍያዎች/12
- ✓ የወር ደመወዝ እና በተጨማሪ የወር ገቢ የተገኘውን ውጤት በመደመር ግብር ይሰላል፡፡
- ✓ ከላይ በተገኘው ገቢ ላይ ግብር ከተሰላው በኋላ በመደበኛ ደመወዝ የተከፈለ ግብር ይቀነሳል፡፡
- ✓ የእያንዳንዱ 12 ወር በተመለከተው አግባብ ተሰልቶ ይደመራል ወይም የደመወዙ መጠን አንድ ዓይነት ከሆነ የተገኘው ውጤት በ12 ተባዝቶ ይሰላል፡፡

ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት……

ለምሳሌ፡-የXYZ ድርጅት በ2017 ዓ.ም ትርፋማ በመሆኑና ሠራተኞቹ ላሳዩት የስራ ተነሳሽነት የአንድ ወር ደሞወዛቸውን በቦነስ መልክ እንዲከፈላቸው ሰኔ 30/2017 ቢፈቅድ

የሠራተኛ ስም	በወሩ የተከፈለ	መስከረም	ህዳር	ሰኔ
አቶ አበበ	የወር ደመወዝ	12,500	12,500	12,500
	የትራንስፖርት/የመዘዋወሪያ አበል	3,000	3000	3000
	የትርፍ ሰዓት ክፍያ	500	800	1000
	ድምር	16000	16300	16500

<u>በዚሁ መሠረት የግብሩ አሰላል፡-</u>

- የመስከረም ወር ግብር የሚከፈልበት ገቢ = ደመወዝ **12,500** + የመዘዋወሪያ አበል 800 + የትርፍ ሠዓት ክፍያ 500= **13,800**

ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት......

- የመስከረም ወር የሚከፈል ግብር
  - 12,500+1041.67+500+800 **=14841.67**
  - **14841.67*35%-2050=3144.58**
  - 12500 +800+500**=13800**
  - **13800*30%-1350=2790**
  - በልዩነት 3144.58-2790= 354.58
- የህዳር ወር ግብር **12500 +1041.67**+800 + 800 **=15141.67**
  - ግብር 15141.67 **x 35% -2050 =3249.58**
  - 12500 +800+800**= 14100**
  - 14100 x 35% -2050 =2885
  - በልዩነት 3249.58--2885= **364.58**

ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት......

- የሰኔ ወር ታክስ የሚከፈልበት
  - **12500**+1041.67+800+1,000**=** 15341.67
  - 15341.67*35%-2050=**3319.58**
  - 12500+800+1000=14300
    - 14300 **x 35% -2050 =** **2955**
    - በልዩነት 3319.58-2955**=** **364.58**

ከመቀጠር የሚገኝ መደበኛ ገቢን በግምት......

- ከነዚህ ወራቶች ውጪ የተከፈሉት ክፍያዎች ተመሳሳይ በመሆናቸው 12500+800 =13300
- 13300 **x 30% -1350 = 2640**
- 12500+1041.67+800 **=14341.67 x 35% -2050 = 2969.58**
- **በአንድ ወር በልዩነት የሚፈለግ ግብር 2969.58-2640 = 329.58 ሲሆን ተመሳሳይ የሆኑትን በማባሳት ተመሳሳይ ያልሆኑትን በመደመር 329.58x9=2966.26**
- **2966.26+**354.58+364.58+364.58 **=4050 በ2016 በጀት ዓመት ለተከፈለው የቦነስ ክፍያ ጠቅላላ በልዩነት 4050 ግብር ይከፈላል፡፡**

የቤት ኪራይ ገቢ ግብርን በግምት ስለመወሰን ፡-

- በአከራይና በተከራይ መካከል የተፈጸመ የኪራይ ውልን መሠረት በማድረግ፣ታክስ ከፋዩ ያቀረበው ማስረጃ ተአማኒነት ከሌለው፣ ከ3ኛ ወገን መረጃ ጋር ተመሳክሮ የተሻለው ተወስዶ ግብር ሊወሰን ይችላል
- በኪራይ ውል እና ከ3ኛ ወገን በተገኘ መረጃ መወሰን ካልተቻለ በተመሳሳይ የሥራ ዘርፍና ደረጃ በባለሥልጣኑ ኦዲት የተደረገ ታክስ ከፋይ መረጃን ወቅታዊ የገበያ ዋጋን ለመወሰን ቤቶቹ ከሚገኙበት አካባቢ በአካል በመገኘት

የቤት ኪራይ ገቢ ግብርን በግምት........

አካባቢያዊ የገበያ ሁኔታ በማጥናት ተመሳሳይ ወይም ተቀራራቢ ደረጃ ያላቸው እንደየከተማው ደረጃ ከሁለት እስከ ሦስት ቤቶች ወርሃዊ የኪራይ አማካይ ዋጋ በመውሰድ ግብሩን ለመወሰን መሠረት አድርጎ መጠቀም ይቻላል፡፡

- ቤቱ የተከራየው ከመኖሪያ አገልግሎት ውጭ በሚሆንበት ጊዜ ለኪራይ ገቢ የግምት አወሳሰን ጥቅም ላይ የዋለው የገቢ መጠን እንደአግባብነቱ ለተጨማሪ እሴት ታክስ አወሳሰን መሠረት ሊሆን ይችላል

የቤት ኪራይ ገቢ ግብርን በግምት..........

- የደረጃ “ሀ” ግብር ከፋይ ግብሩ በግምት በሚሰላበት ጊዜ ከግብር ዓመቱ ጠቅላላ የኪራይ ገቢው 35% እንደ ወጪ ተይዞ 65% ግብር የሚከፈልበት ገቢ ሆኖ በሠንጠረዥ “ለ” መሠረት ይሰላል፡፡

- የደረጃ “ሀ” የቤት ኪራይ ገቢ ግብር ከፋይ የሆነ ግብሩ በግምት የሚሠራ ከሆነና ከአንድ ዓመት በላይ የሚሸፍን የኪራይ ክፍያ የተቀበለ እንደሆነ የኪራይ ገቢው በግብር ዘመኑ ተጠቃሎ ተይዞለት ግብሩ ገቢው ለሚሸፍናቸው ዓመታት ተሸንሽኖ በመጣኔ መሠረት እንዲከፍል ይደረጋል፡፡

ለምሳሌ፡- አንድ የደረጃ“ሀ” አከራይ ድርጅት በ2014 በጀት ዓመት ለሶስት ተከታታይ አመታት የሚቆይ ለመጋዘን አግልግሎት የሚውል የህንጻ ኪራይ በ600 ሺህ ብር ቢያከራዩ

የግምት ታክስ አወሳሰን ስሌት ሲሰላ

- 600,000/3=200,000 x 65% = 130,000
- 130,000 x 30% = 39,000 x 3 ዓመታት =117,000
- የተጨማሪ ዕሴት ታክስ 600,000 x15% = 90,000

የቤት ኪራይ ገቢ ግብርን በግምት

- ከአንድ ዓመት በላይ የሚቆይ የኪራይ ውል የውል ዘመኑ ከማለቁ በፊት የተቋረጠ እንደሆነና ለተከራይ ቀሪ ክፍያ መመለሱ በማስረጃ ሲረጋገጥ በብልጫ የከፈለው ታክስ ተሰልቶ ሊመለስለት ወይም ለቀጣይ ግብር ዘመን ታክስ ከፋዩ በጽሑፍ ፍላጎቱን ሲገልጽ በታሳቢነት እንዲያዝለት ይደረጋል፡፡

- **ለታክስ ውሣኔ መሠረት የሚሆነው የሽያጭ ገቢ መጠን በግምት የሚወሰነው:-**

- ✓ ስለ ታክስ ከፋዩ ወርሃዊ/ዓመታዊ የሽያጭ መጠን ታክስ ከፋዩ ያቀረበውን የሽያጭ መረጃ ወይም ከሦስተኛ ወገን መሠረት በማድረግ፣

- ✓ ስለ ታክስ ከፋዩ ወርሃዊ/ዓመታዊ የግዢ መጠን ከታክስ ከፋዩ /ከሦስተኛ ወገን መረጃ የተገኘ እንደሆነ የተገኘውን የግዥ መረጃ ያልተጣራ የትርፍ መቶኛን ተጠቅሞ ወደ ሽያጭ በመቀየር

- ✓ **ሽያጭ=ገዥ*100/100-ያልተጣራ ትርፍ**

- የታክስ ከፋዩን ወርሃዊ ወይም ዓመታዊ የሽያጭ መጠን ለመወሰን ካልተቻለ:-
  - ✓ በቅ/ጽ/ቤት ደረጃ ከሚገኝ ከታክስ አወሳሰን እና ከሽያጭ መመዝገቢያ መሣሪያ ቁጥጥር ቡድኖች የተዋቀረ ቢያንስ ሶስት አባላት ያሉት የገቢ ጥናት ኮሚቴ ታክስ ከፋዩ የንግድ ሥራውን በሚያካሂድበት አካባቢ በአካል በመገኘት አካባቢያዊ የገበያ ሁኔታ ያጠናል።

- ✓ ጥናቱ ተመሳሳይ ወይም ተቀራራቢ የንግድ ዓይነትና ደረጃ ያላቸው እንደየከተማው ደረጃ ከሁለት እስከ ሦስት ንግድ ቤቶች ያስታወቁትን ወይም የተወሰነባቸው ዓመታዊ አማካይ ጠቅላላ ገቢ በመውሰድ ያዘጋጀው አማካኝ የቀን ገቢ መረጃ ለቅርንጫፍ ጽ/ቤት ሥራ አስኪያጅ ወይም ለወከለው ኃላፊ ቀርቦ ሲጸድቅ ለታክስ አወሳሰን የሚያገለግል ይሆናል፡፡

- ታክስ ከፋዩ በባለሥልጣኑ በተደረገ ክትትል ለግብይት ደረሰኝ ባለመስጠት በሚያዝ ሪከርድ በአንድ የግብር ዓመት ሶስት ጊዜ የጽሑፍ ማስጠንቀቂያ የተሰጠው እንደሆነ ከላይ በተገለጸው መንገድ ታክሱ ይወሰናል።

- የታክስ ከፋዩ የንግድ ሥራን በአካል ተገኝቶ ስለገቢው በሚጠናበት ወቅት የሚከተሉት ጉዳዮች ታሳቢ መደረግ አለባቸው:-
  - ✓ የንግድ ሥራው ያለበት አካባቢ ለንግዱ ሥራ ያለው አመቺነት፣ እንዲሁም የንግድ እንቅስቃሴውን ማገናዘብ፣
  - ✓ የድርጅቱ ሠራተኞች ብዛት እና የሚከፈላቸውን የደመወዝ መጠን፣
  - ✓ የንግድ ሥራው የሚሠራበት ቤት የኪራይ መሆን አለመሆኑንና የኪራይ ከሆነ የኪራይ መጠን፣
  - ✓ የድርጅቱን የመብራት፣ የውኃ እና የስልክ ፍጆታ ወጪ፣
  - ✓ ለሥራው አስፈላጊ የሆኑ ሌሎች አስተዳደራዊ ወጪዎችን ከግምት ውስጥ ማስገባት ያስፈልጋል።

የሠንጠረዥ “ሐ” ገቢ በግምት .....

- ✓ የግምት አወሳሰን ጥቅም ላይ የዋለው የሽያጭ መጠን እንደ አግባብነቱ ለተጨማሪ እሴት ታክስ የግምት አወሳሰንም መሠረት በመሆን ያገለግላል፡፡
- ✓ የተጨማሪ እሴት ታክስ በግምት ሲሰላ ታክስ የተከፈለበት ግዥ ማስረጃ ላይ የተገለፀው የግብዓት ታክስ ይቀናነሳል፡፡

- ግብርን በግምት የመወሰን ስልቶች ለግለሰብም ሆነ የሕግ ሰውነት ላላቸው ታክስ ከፋዮች ተፈፃሚ ይሆናል፡፡

ሀብትን አልፎ አልፎ በማከራየት የሚገኝ ገቢ በግምት ስለመወሰን

- በባለሥልጣኑ ኢንተለጀንስ ወይም በተባባሪ አካላት ወይም በጥቆማ ከሶስተኛ ወገን የሚገኝ መረጃን በመጠቀም ሊወስን ይችላል፡፡
- አልፎ አልፎ ተመሳሳይ ወይም ተቀራራቢ የሚንቀሳቀስ ወይም የማይንቀሳቀስ ሀብት የሚያከራይ ግብር ከፋይ የገቢ መጠን መሠረት በማድረግ ሊወስን ይችላል፡፡
- ሀብቱ የሚገኝበት አካባቢ እና የታክስ መረጃ ሥርዓት መሠረት የሚገኝ መረጃ በመጠቀም ሊወስን ይችላል፡፡

2.2.3 መደበኛ የግምት አወሳሰን

የወፍጮ ቤት አገልግሎት ንግድ

- ከአንድ በላይ ቋት ያለው ግብር የሚከፈልበት ገቢ ለማስላት ለቋቱ የተመለከተውን ግብር የሚከፈልበትን ገቢ መጠን በቋት መሠረት ተደርጎ ግብሩ የሚወሰን ይሆናል።
- የየቋቱ የምርት ዘመን የተለያየ በሚሆንበት ጊዜ የምርት ዘመናቸው በተመሳሳይ ምድብ ውስጥ የሚወድቅ ቋቶችን ሸያጭ መደመር እና በተለያየ የምርት ዕድሜ ምድብ የሚገኙትን ቋቶች ግብር የሚከፈልበትን ገቢ በማጣመር ግብሩን መወሰን ይገባል።
- የየቋቱ ተሰልቶ የተገኘው ግብር የሚከፈልበት ገቢ በሠንጠረዥ "ሐ" የግብር መጣኔ መሠረት ግብሩ ተሰልቶ ይወሰናል።

የተሽከርካሪ ትራንስፖርት አገልግሎት ንግድ

- የትራንስፖርት ንግድ ሥራ ግብር የሚወሰነው ተሽከርካሪው የተመረተበት ዘመን መሠረት ተደርጎ መሆኑ እንደተጠበቀ ሆኖ:-
  - ✓ የህዝብ ማመላለሻ የሆኑ ትራንስፖርት ዓይነቶች በመቀመጫ ወንበር ብዛት፣
  - ✓ የደረቅ ጭነት ትራንስፖርት ዓይነቶች በጭነታቸው መጠን (በኩንታል)፣
  - ✓ የፈሳሽ ጭነት ትራንስፖርት ዓይነቶች በሚይዙት የፈሳሽ መጠን (በሊትር)፣
  - ✓ የተሳቢ ተሽከርካሪ የመጫን አቅም የሚወሰነው የጎታችና የተጎታች የመጫን አቅም ተደምሮ እንደ አንድ ተሽከርካሪ ተቆጥሮ፣
  - ✓ የጎታች ተሽከርካሪ የመጫን አቅም ለብቻው ሲሆን የመጫን አቅሙ በሊብሬው ላይ በተገለጸው መሠረት የሚወሰን ይሆናል ፡፡

- ዓይነታቸውና የምርት ዘመናቸው የተለያዩ ተሽከርካሪዎች ያሉት ታክስ ከፋይ በየተሽከርካሪው የተገኘ ገቢ ተደምሮ የሚገኘው ጠቅላላ ገቢ በማትረፊያ ህዳጉ እየተሰላ ግብር የሚከፈልበት ገቢ ጋር የሚደረስበት ይሆናል፡፡

- ከአንድ በላይ ግብር የሚከፈልበትን ገቢ ያለው ግብር ከፋይ ግብር የሚከፍልበት ገቢ ተደምሮ በሠንጠረዥ “ሐ” መሠረት ግብሩ የሚሰላ ይሆናል፡፡

- የተሽከርካሪው የግብር ዓመቱ ከፊል ጊዜ ብቻ ሥራ ላይ መዋሉ ከተረጋገጠ ከዓመት ገቢው ላይ በወራቱ ተሰልቶ ግብር እንዲከፍል ይደረጋል፡፡
- የተሽከርካሪ ባለንብረት ራሱ የሚያሽከረክር ከሆነ ለሾፌር ይከፈል የነበረውን የደመወዝ ዓመታዊ ግብር ከተሽከርካሪ ዓመታዊ ግብር ጋር ተደምሮ ግብሩ ይከፍላል፡፡
- የተሽከርካሪ ዓመታዊ ግብር በሚከፈልበት ጊዜ የረዳትና የሾፌር ከመቀጠር የሚገኘው ገቢ በአንድነት የሚከፈል ይሆናል፡፡

የእርሻ አገልግሎት ተሽከርካሪ ንግድ

- ለእርሻ አገልግሎት የሚውል ተሽከርካሪ ንግድ ሥራ ግብር የሚወሰነው ተሽከርካሪው የተመረተበት ዘመን መሠረት በማድረግ ይሆናል፡፡
- የእያንዳንዱ ተሽከርካሪ ዓይነት ዓመታዊ ገቢ፣ ግብር የሚከፈልበት ገቢና የግብር መጠን ስሌት በ138/2010 መሠረት ይሆናል፣

የኮንስትራክሽን መሣሪያ ኪራይ

- ታክሳቸው በግምት የሚወሰነው የኮንስትራክሽን መሣሪያ ባለቤትነት (ሊብሬ) በኮንስትራክሽን ሚኒስቴር አማካይነት የተሰጠውና ለኮንስትራክሽን ሥራ የሚከራይ ተብሎ የተገለጸ መሣሪያ ነው፡፡
- የኮንስትራክሽን ተሽከርካሪ አከራይ ታክሱ በግምት የሚወሰነው ለትራንስፖርት ተሽከርካሪ እንዲያገለግል እንደየተሽከርካሪው የመጫን አቅም የተመለከተውን በመደበኛ የግምት ግብር አወሳሰን ሥርዓትን መሠረት በማድረግ ይሆናል፡፡
- የኮንስትራክሽን መሣሪያ አከራይ ዝቅተኛ ጠቅላላ ዓመታዊ ገቢ መሠረት በማድረግ ግብሩ በግምት በሚወሰን ታክስ ከፋይ ላይ ተፈጻሚ ይደረጋል፡፡

ተ.ቁ	የማሽነሪው ዓይነት	የማሽነሪው ዓመታዊ የሽያጭ ገቢ በዕድሜ በብር	
		ከተፈበረከ እስከ 10 ዓመት	ከተፈበረከ ከ10 ዓመት በላይ የሆነው
1.	ኤክስካቬተር	422,400	211,200
2.	ሎደር	373,120	186,560
3.	ግሬደር	485,760	242,880
4.	ሮለር	253,400	126,720
5.	ዶዘር	563,200	281,600
6.	ሩሎ	399,872	199,936

- ከአንድ በላይ የኮንስትራክሽን ተሽከርካሪዎች ወይም የኮንስትራክሽን መሣሪያዎች አከራይ የሆነ ግብር ከፋይ ለየመሣሪያው የተቀመጠውን ዓመታዊ ገቢ መጠን ተወስዶ እንደ አግባብነቱ የማትረፊያ ህዳግ መሠረት በማድረግ ግብር የሚከፈልበት ገቢ ተሰልቶ በሠንጠረዥ “ሐ” መሠረት ግብር ይወሰናል፡፡
- የኮንስትራክሽን ማሽነሪ ወይም ተሽከርካሪ ከ3ኛ ወገን ማስረጃ ማግኘት ከተቻለ መረጃው ተወስዶ ግብሩ እና ተጨማሪ እሴት ታክሱ ይወሰናል፡፡

የልኳንዳ ንግድ

- በልኳንዳ ንግድ የተሠማራ ታክስ ከፋይ በግብር ዘመኑ፣ የዕርድ አገልግሎት የተሰጣቸውን የዕርድ ከብት ዓይነትና ብዛት የዕርድ አገልግሎት ከሚሰጥ ሰው በሚያቀርበው መረጃ መሠረት የሚሰላ ይሆናል፡፡

- የሸማቾች የህብረት ሥራ ማህበራት፣ የቀበሌ መዝናኛ፣ የሠራተኛ ክበብ ውስጥ የሚገኝና በአነስተኛ ደረጃ የሚመደብ ልኳንዳ ቤት ከነማባያ ወይም ያለማባያ ለተጠቃሚ የሚያቀርበው አነስተኛ የሆነ ከብት ለመብልነት የሚውለው የሥጋ መጠን ለበሬ 84 ኪሎ ግራም፣ ለፍየል 10 ኪሎ ግራም እና ለበግ 8 ኪሎ ግራም እንደሆነ ተቆጥሮ እንደየከብቱ ዓይነት በባለሥልጣኑ በወቅታዊ አማካኝ የአንድ ኪሎ ሥራ የገበያ ዋጋ ተሰብስቦ በሚወሰነው መሠረት የሚሰላ ይሆናል፡፡

- በመካከለኛ ደረጃ የሚመደቡ ልኳንዳ ቤቶች ከነማባያ ወይም ያለማባያ ለተጠቃሚዎች የሚያቀርቡት የከፍተኛ፣ መካከለኛ እና አነስተኛ የሆነ ከብት ለመብልነት የሚውለው የሥጋ መጠን አማካይ ለበሬ 122 ኪሎ ግራም፣ ለፍየል 16 ኪሎ ግራም እና ለበግ 9 ኪሎ ግራም እንደሆነ ተቆጥሮ በባለሥልጣኑ በወቅታዊ አማካኝ የአንድ ኪሎ ሥጋ የገበያ ዋጋ ተሰብስቦ በሚወሰነው መሠረት የሚሰላ ይሆናል፡፡
- የግመል ሥጋን በልኳንዳ የሚነግድ ታክስ ከፋይ በከፍተኛ ደረጃ የሚገኝ በሬ ለመብልነት የሚውለውን የሥጋ መጠን 173 ኪሎ ግራምን በመውሰድ በወቅታዊ አማካኝ የአንድ ኪሎ የግመል ሥጋ የገበያ ዋጋ የሚሰላ ይሆናል፡፡

መደበኛ የግምት አወሳሰን.....

የውጭ ሀገር አሠሪና ሠራተኛ አገናኝነት ሥራ

- የውጭ ሀገር አሠሪና ሠራተኛ አገናኞች የሶስተኛ ወገንን መረጃ መሠረት በማድረግ የሚወሰንላቸው በሚከተለው መንገድ ይሆናል፡፡
- መረጃዎችን ከሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ፣ከአየር መንገድ፣ ከኢንሹራንስ፣ ከብሔራዊ ባንክ፣ከውጭ ጉዳይና ከሌሎች የሚመለከታቸው ተቋማት መረጃውን በማሰባሰብ ለዘርፉ በተቀመጠው የትርፍ ህዳግ መሠረት ግብር እንዲወሰን ይደረጋል፡፡
- በመረጃ ላይ የተመሠረተ የገቢ መጠን ለተጨማሪ እሴት ታክስ አወሳሰን መሠረት ይሆናል፡፡
-

የንግድ ዘርፍ የማትረፊያ መጣኔ

- በመንግሥት የመግዣና መሸጫ ዋጋ በተተመነ የንግድ ዘርፍ (ስኳር፣ ፓልም ዘይት፣ ዱቄት፣ ጨው፣ ዳቦ እና ወዘተ) የተሠማራ ታክስ ከፋይ በመንግሥት በተወሰነለት አካባቢ እና ዋጋ ስለመሸጡ የሚገልጽ ደረሰኝ እና የምደባ መረጃ ያቀረበ እንደሆነ በሚመለከተው የመንግሥት አካል የተወሰነበት የትርፍ ህዳግ ግብር የሚከፈልበት ገቢ ተደርጎ በመውሰድ ግብሩ ይሰላል፡፡

- የዳቦ ቤት የሽያጭ መጠን ለማስላት በንግድ ሚኒስቴር በተደረገው ጥናት መሠረት፣ ኩንታል ዱቄት 1,000 /አንድ ሺህ/ ባለ 100 ግራም ዳቦ (አማካይ የዳቦ መጠን) ተወስዶ ለዳቦ ቤቱ ከመንግሥት አካል የተሰጠው የኩንታል ብዛት መረጃ በመውሰድ ባለሥልጣን የአንድ አማካይ ዳቦ (ባለ 100 ግራም) ወቅታዊና አማካይ የገበያ ዋጋን በመጠቀም ይወሰናል።

- በኮሚሽን ንግድ የተሠማራ ታክስ ከፋይ ጠቅላላ ገቢ ተደርጎ የሚወሰደው በኮሚሽን ስምምነት መሠረት በየምርት ወይም በአገልግሎት የሽያጭ ዋጋ ላይ የተጨመረ ወይም ከጠቅላላ ምርት ወይም የአገልግሎት ሽያጭ በመቶኛ የተወሰነው መጠን ይሆናል።

❑ በአከፋፋይነት/በጅምላ ንግድ የተሠማራ ታክስ ከፋይ:-

- ከአምራች ጋር የተገባ የትርፍ ህዳግን የሚገድብ የጽሑፍ ስምምነት ሲኖር በስምምነቱ መሠረት ታክሱ ሊወሰን ይችላል፡፡
- ስምምነት በማይኖርበት በአካባቢው በተሰማሩ ከ2 እስከ 3 ታክስ ከፋዮች ያስታወቁት/የተወሰነባቸውን መረጃ በመጠቀም ሊወሰን ይችላል፡፡
- ከላይ የተገለጸው መረጃ በማይኖርበት ጊዜ የታክስ ከፋዩ ጠቅላላ ገቢ ወቅታዊ የገበያ ዋጋ የተወሰዶ ግብር የሚከፈልበት ገቢን በማግኘት ሊወሰን ይችላል፡፡

የንግድ ዘርፍ የማትረፊያ መጣኔ...

- ከመንግሥት ባለበጀት ተቋም ጋር የትርፍ ህዳግ ተወስኖ በሚከናወን የዕቃ ወይም የአገልግሎት ግዥ የአቅራቢው ግብር የሚከፈልበት ገቢ የሚወሰነው በግዥ ውል የተገለጸውን የትርፍ ህዳግን በመውሰድ ይሆናል፡፡
- ከተገለጸው ውጭ የሚደረግ ግብይት የአቅራቢውን ግብር የሚከፈልበትን ገቢ ለመወሰን በመደበኛ የትርፍ ህዳግ የሚሰላ ይሆናል፡፡
- ሙሉ በሙሉ ምርቱን ለቸርቻሪዎች እና ለሸማች በመሸጥ ገቢ ያገኘ ታክስ ከፋይ ግብር የሚከፈልበት ገቢ ተጣምሮ ታክሱ ይሰላበታል፡፡

2.2.5 በግምት የተወሰነ የታክስ ስሌት ስህተትን ስለማረም /85/

ለታክስ ከፋዩ የተሰጠው የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ወይም ሌላ ሰነድ በታክስ ሕግ ወይም በጉዳዩ ኩነቶች ላይ ትርጉም ጥያቄ የማያስነሳ ፤የጹሑፍ እና የሂሳብ ስሌት ወይም ሌላ ማንኛውንም ስህተት የያዘ በሚሆንበት ጊዜ ስህተቱን ለማረም ሲባል የታክስ ስሌት ማስታወቂያውን ወይም ሰነድ ለታክስ ከፋዩ ከተሰጠበት ቀን ጀምሮ ባሉት 5/አምስት/ ዓመታት ውስጥ ማሻሻል ይቻላል።

በግምት የተወሰነ የታክስ ስሌት ስህተትን.......

- የታክስ ስህተት የሚባለው:-

  - የመደመር፣ የመቀነስ፣ የማባዛትና የማካፈል ስህተት፣
  - በስሌት ማጠቃለያ ላይ ከመንደርደሪያ ሀሳብ መለየት ወይም መቃረን፣
  - ከአንድ የሒሳብ ቁጥር ከፊት ወይም ከኋላ የቁጥር መጨመር ወይም መቀነስ ወይም የሒሳብ ቁጥር ቦታ መቀያየር (transposition)፣
  - የገቢ ወይም የወጪ ኮድ አመዘጋገብ ስህተት፣
  - የቃል ወይም የሐረግ በአዎንታ ወይም አሉታ መቀያየር፣
  - የሒሳብ ቁጥር ወይም ሀሳብ መተው ወይም መዘለል (omission)
  - ከግብር ነጻ የሆነ ገቢን ግብር በሚከፈል ገቢ ውስጥ መጨመር፣
  - የታክስ መጣኔን ወይም የትርፍ ህዳግን መሳሳት፣

በግምት የተወሰነ የታክስ ስሌት ስህተትን.......

- ✓ በአንድ ታክስ ከፋይ ሒሳብ ውስጥ የሌላ ታክስ ከፋይ ሒሳብ መጨመር ወይም ማቀያየር፣
- ✓ በታክስ ቅሬታ አጣሪ የሥራ ክፍል፣ በታክስ ይግባኝ ኮሚሽን ወይም በመደበኛ ፍ/ቤት እንዲስተካከል የተወሰነን ጉዳይ አለማስተካከል፣
- ✓ ስህተት ሊታረም የሚለው በታክስ ውሳኔ መጠን ላይ በመጨመር ወይም በመቀነስ ለውጥ የሚያመጣ ሲሆን ብቻ ሆኖ ለውጥ የማያመጣ በመሆኑ የማይታረም ስህተት ሲኖር ለታክስ ከፋዩ በጽሑፍ ይገለጻል፡፡

በግምት የተወሰነ የታክስ ስሌት ስህተትን ለማረም.

- ✓ የቅ/ጽ/ቤቱ ሥራ አስኪያጅ ስህተቱ እንዲታረም ውሳኔ ከመስጠቱ በፊት በአግባቡ መመርመር ያለበት ሲሆን አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ የውሳኔ ሀሳብ ያቀረበለትን ባለሙያና የሥራ ሂደት አስተባባሪን ጠርቶ ማነጋገርና ማወያየት ይችላል።
- ✓ በቅሬታው ላይ በ10 የሥራ ቀናት ውስጥ ውሳኔ ይሰጣል።
- ✓ በተሰጠው ውሳኔ ቅር የተሰኘ በ10 ተከታታይ ቀናት ውስጥ ለሚኒስትሩ በጽ/ቤቱ በኩል ያቀርባል።
- ✓ ስህተቱ እንዲታረም ከተወሰነ፣ የመጀመሪያ ውሳኔ በሰጠው የሥራ ክፍል በኩል የተስተካከለ የታክስ ስሌት ማስታወቂያ ይሰጣል።

2.2.6. የተጨማሪ እሴት ታክስ ግብዓት ስለማቀናነስ

- በግምት የተወሰነው የምርት ገቢ በቀጥታ ታክስ ለሚከፈልበት ግብይት የዋለ አቅርቦት መሆኑ ከተረጋገጠ፣ ግብይት የተከናወነበትን ጊዜ መሠረት በማድረግ በጊዜው ያሳወቀው እና ለአቅርቦት በታክስ ደረሰኝ/ዲክላራሲዮን መሠረት የተከፈለው ተ.እ.ታ. ከግብዓት ታክሱ ላይ ተቀናሽ ይደረጋል።

- በሒሳብ መዝገብ ተቀባይነት ያላገኘው የግብዓት ታክስ የተጠየቀበት ማስረጃ ግብይት የተፈፀመበት ስለመሆኑ አጠራጣሪና ማረጋገጥ የማይቻል ወይም ከሀሰተኛ ደረሰኝ ጋር የተገናኘ ከሆነ የግብዓት ታክሱ አይቀናነስም።

2.2.8. የማኑዋል ደረሰኝ ሲጠፋ ስለሚኖረው አሠራር

- ታክስ ከፋዩ ምንም ያልተሠራበት ደረሰኝ የጠፋበት መሆኑን ያስታወቀ እንደሆነ ባለስልጣኑ ሌላ መረጃ ካላገኘ በስተቀር ታክስ አይወስንበትም፡፡ደረሰኝ ለመጥፋቱ ሳያሳውቅ ባለስልጣኑ የደረሰበት ከሆነ ግን እንደተሰራበት ተቆጥሮ ታክስ እንዲከፍልበት በግምት ይወሰናል፡፡

- የጠፋበትን ማንዋል ደረሰኝ ለባለሥልጣኑ ስለመጥፋቱ ሲያሳውቅ የሚከተሉትን መረጃዎች መሠረት በማድረግ ታክሱ ይወሰናል፤

- የጠፋው ደረሰኝ በከፊል የተሠራበት ከሆነ ቀሪ ካለው ከቀሪው ላይ የሚገኝ መረጃ፣ ወይም ቀሪ ከሌለው ከገዥዎቹ መረጃ የሚገኝበት ሲሆን ከገዥዎች የተገኘውን መረጃ፣ ወይም

የማኑዋል ደረሰኝ ሲጠፋ ስለሚኖረው አሠራር…

- ✓ ታክስ ከፋዩ የሚያቀርባቸው ዕቃዎች ተመሳሳይ ዋጋና ደረጃ ያላቸው ሲሆኑ በቁጠራ የተሸጠውን ዕቃ ብዛት በመለየት የሽያጭ ደረሰኝ የጠፋባቸውን ዕቃዎችን የሽያጭ ደረሰኝ ባላቸው ዋጋ እንደተሸጡ ተቆጥሮ በማባዛት የሚገኝ ይሆናል፡፡

- ✓ የሽያጭ መረጃ ለማግኘት ያልተቻለ እንደሆነ የታክስ ከፋዩ ዕቃ ወይም አገልግሎት ወቅታዊ የገበያ ዋጋ መሠረት ታክሱ በግምት የሚወሰን ይሆናል፡፡

- ✓ የጠፋው ደረሰኝ ሙሉ ለሙሉ የተሠራበት ደረሰኝ ከሆነ የሚወክለውን ሽያጭ መጠን ለማግኘት ከላይ የተገለጹትን መንገዶች በመከተል ታክሱ ይወሰናል፡፡

2.3 የስጋት የታክስ ስሌት /27/

“የስጋት የታክስ ስሌት”፡-ማለት ባለሥልጣኑ ከስጋት በመነሳት የሚያከናውነው የታክስ ስሌት ነው፡፡

ባለሥልጣኑ በአንድ የታክስ ጊዜ ማንኛውም ታክስ ከፋይ መክፈል ለሚገባው ታክስ በሚያገኘው ማስረጃ ላይ በመመሥረት የስጋት ታክስ ስሌት ሊያዘጋጅ ይችላል፡፡

ይህ ተፈጻሚ ሊሆን የሚችለው ማስታወቂያ ያላቀረበ እንደሆነ እና ታክሱ በታክስ ስሌት የሚሰበሰብ ሲሆን ብቻ ነው፡፡

የስጋት የታክስ ስሌት.......

- የስጋት ታክስ ስሌት የሚከተሉትን ዝርዝር ነጥቦች ያካተተ ማስታወቂያ በጽሑፍ መስጠት አለበት፦

  - ✓ የተሰላውን የታክስ መጠን፤
  - ✓ በተሰላው የታክስ መጠን ላይ የሚከፈል ቅጣት ካለ፤
  - ✓ የታክስ ስሌቱ የሚመለከተውን የታክስ ጊዜ፤
  - ✓ ታክሱና ቅጣቱ የሚከፈልበትን ጊዜ፣ይህ ጊዜ የታክሱ የመክፈያ ጊዜ ከመድረሱ በፊት ሊሆን ይችላል፤
  - ✓ ቅሬታ ማቅረብ የሚችልበትን የጊዜ ገደብ ጨምሮ በስጋት ታክስ ስሌቱ ላይ ቅሬታውን የሚያቀርብበትን አኳኋን።
  - ✓

የስጋት ታክስ ስሌትን በግምት ስለመወሰን መ/138/2010

- ባለሥልጣኑ ቀጥሎ በተመለከተው መንገድ የስጋት ታክስ ስሌትን በግምት ሊወሰን ይችላል፤

- ባለሥልጣኑ የታክስ ከፋዩ ታክስ የመክፈል ሁኔታው ስጋት ላይ የሚጥል ማስረጃ ሲያጋጥምና ታክሱን በሒሳብ መዝገብ መሠረት መወሰን ያልተቻለ እንደሆነ የስጋት ስሌትን በግምት ግብር አወሳሰን ሥርዓት ይወስናል።

- ይህ የሚሆነው የሠንጠረዥ “ለ” እና “ሐ” ገቢ በሚያገኝ ታክስ ከፋይ ላይ ብቻ ይሆናል።

- የሚወሰነው የግምት የስጋት ታክስ ስሌት እንደ አግባብነቱ የተጨማሪ እሴት ታክስ የሚሰላበት ይሆናል።

- በግምት የተሰላውን የታክስ ስሌት በሠንጠረዥ “ለ” ወይም “ሐ”ን እንዲሁም የግብዓት ተጨማሪ እሴት ታክስ እና ዜሮን ጨምሮ ማሻሻል ይችላል።

- ✓ የተሸሻለው የታክስ ስሌት እንደሁኔታው የተሰላውን የታክስ መጠን፣ ወደ ፊት የሚሸጋገር የኪሣራ ወይም በብልጫ የተከፈለን የግብዓት ታክስ መጠን፤
- የቅጣት መጠን ካለ እና የዘገየ ክፍያ ወለድ እነዚህን የሚከፍልበት ማስታወቂያው ከተሰጠበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር ከ30 (ከሰላሳ) ቀናት የተሻሻለው የታክስ ስሌት የሚመለከተውን የታክስ ጊዜ ተጨማሪ ታክስ፣ ቅጣት እና ወለድ የሚከፈልበትን ቀን፤
- ቅሬታ ማቅረብ የሚችልበትን የጊዜ ገደብ ጨምሮ በተሻሻለው የታክስ ስሌት ላይ ቅሬታውን የሚያቀርብበትን አኳኋን።
- የተረጋገጠ የሽያጭ/ግዢ መጨመር የሚያሳይ መረጃ እና የተጭበረበረ ደረሰኝ ከተገኘ የመጀመሪያው ውሳኔ ለ2ተኛ ጊዜ ሊሻሻል ይችላል።

2.5. የታክስ ስሌቶችን ስለማስፈጸም /38 /

- በታክስ ውሳኔ ቅር የተሰኘ ታክስ ከፋይ በ21 ቀናት ውስጥ ቅሬታ ካላቀረበ የቅሬታ ማቅረቢያ ጊዜው ካበቃበት ቀን ጀምሮ የመጨረሻ እና ተፈፃሚነት ያለው ይሆናል፡፡
- በታክስ ስሌቱ ላይ ቅሬታ ካቀረበ እና ጽ/ቤቱ ካፀናበት ከሚከተሉት የዘገየው ሁኔታ በተፈፀመበት ጊዜ የመጨረሻ ይሆናል:-
- ለግብር ይግባኝ ኮሚሽን ማቅረብ የፈለገ ሰው የውሳኔ ማስታወቂያው በደረሰው በ30 ቀናት ውስጥ የፀደቀውን ቅጽ በመጠቀም በውሳኔው ላይ የይግባኝ ማመልከቻ እና የፍሬ ግብሩን 50 በመቶ ከፍሎ ለኮሚሽኑ ማቅረብ የሚችል ሲሆን የይግባኝ ማቅረቢያ ጊዜ ሲጠናቀቅ፤

ስሌቶችን ስለማስፈጸም…

- ✓ ለኮሚሽኑ በቀረበ የታክስ ይግባኝ ተካፋይ የነበረ ሰው ኮሚሽኑ በሰጠው ውሳኔ ቅር የተሰኘ እንደሆነ የኮሚሽኑ የውሳኔ ማስታወቂያ በደረሰው በ30 /ሠላሳ/ ቀናት ውስጥ የይግባኝ ማስታወቂያውን ለፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት የፍሬ ግብሩን 75 በመቶ በመክፈል ሊያቀርብ የሚችል ሲሆን ለፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት ይግባኝ የሚቀርብበት ጊዜ ሲጠናቀቅ፤

ስሌቶችን ስለማስፈጸም…

- ለፌደራል ከፍተኛ ፍርድ ቤት በታክስ ስሌቱ ላይ ይግባኝ ካቀረበ፣ ፍርድ ቤት በቀረበ የታክስ ይግባኝ ተከፋይ የነበረ ሰው በተሰጠው ውሳኔ ቅር የተሰኘ እንደሆነ የፍርድ ቤቱ የውሳኔ ማስታወቂያ በደረሰው በ30 /ሠላሳ/ ቀናት ውስጥ የይግባኝ ማስታወቂያውን ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ሊያቀርብ የሚችል ሲሆን ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይግባኝ የሚቀርብበት ጊዜ ሲጠናቀቅ፤ ወይም

✓ ታክስ ከፋዩ ለፌደራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በታክስ ስሌቱ ላይ ይግባኝ ካቀረበ፣ ፍርድ ቤቱ የመጨረሻ ውሳኔ ሲሰጥ።

✓ የመጨረሻ በሆነ የታክስ ስሌት የሚፈለግበትን ታክስ መሠረት ያልከፈለ ታክስ ከፋይ ግዴታውን ያልተወጣ የታክስ ባለዕዳ ይሆናል።

ታክስንና ሌሎች ክፍያዎችን ስለመሰብሰብ እና ማስከፈል

3.1. ታክስ ለመንግሥት የሚከፈል ዕዳ ስለመሆኑ /30/

- በታክስ ሕግ መሠረት በታክስ ከፋዩ ሊከፈል የሚገባው እና የመክፈያ ጊዜው የደረሰ ታክስ ለመንግሥት የሚከፈል ዕዳ ስለሆነ ለባለሥልጣኑ መከፈል አለበት፡፡

3.2. በሁለተኛ ደረጃ የሚመጡ ኃላፊነቶች እና ታክስን ለማስከፈል የሚደረጉ ወጪዎች

- ባለሥልጣኑ የሁለተኛ ደረጃ ኃላፊነት ላለበት ወይም ታክስን ለማስከፈል የተደረገን ወጪ መክፈል ላለበት ማንኛውም ሰው መከፈል ያለበትን የገንዘብ መጠን እና ክፍያው የሚፈጸምበትን ቀን የሚገልጽ ማስታወቂያ ይሰጣል።
- የሁለተኛ ደረጃ ኃላፊነት ባለበት ሰው የተከፈለ ታክስ ይኸው ኃላፊነት ከሚመለከተው የታክስ ከፋዩ የመጀመሪያ የታክስ ኃላፊነት ጋር ይካካሳል።
- 2ተኛ ደረጃ ኃላፊነት፡- እንደራሴ፣ ተረካቢ ፣ በዕዳ የተያዘ ሀብት፣ የፋይናንስ ተቋማት፣ ተሰብሳቢ እና በዕዳ ያለበትን ሀብት የገዛ ወዘተ

3.3. የታክስ መክፈያ ጊዜን ስለማራዘም /32/

- የመክፈያ ጊዜው እንዲራዘምለት ለባለሥልጣኑ የጽሑፍ ማመልከቻ በሚቀርብበት ጊዜ ባለሥልጣኑ በቂ ምክንያት መኖሩን ካረጋገጠ የመክፈያውን ጊዜ ሊያራዝምለት፤ ወይም ባለሥልጣኑ ታክሱን በመከፋፈል በተወሰነ ጊዜ ውስጥ እንዲከፍል ሊያደርገው ይችላል።

- ይህ የተፈቀደለት ታክስ ከፋይ በዘገየው ክፍያ ላይ ከመጀመሪያ የታክስ መክፈያ ቀን ጀምሮ የሚታሰብ ወለድ የመክፈል ግዴታውን አያስቀርም።

- በቀረበ የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ ማመልከቻ ላይ ባለሥልጣኑ የሰጠውን ውሳኔ የሚገልፅ የጽሑፍ ማስታወቂያ ማመልከቻው በቀረበ በ30 ቀናት ውስጥ ይሰጣል።

የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ የሚፈቀድባቸው ሁኔታዎች

- ታክስ ከፋዩ የታክስ ዕዳውን በአንድ ጊዜ መክፈል የማይችል ሲሆን፣
- ሀብት በዕዳ የተያዘበት ወይም ንብረት እንዲሸጥ ጨረታ የወጣበት ታክስ ከፋዩ ዕዳውን ለመክፈል ጥያቄ ያቀረበ እንደሆነ ለዕዳው ተመጣጣኝ የሆነ የባንክ ዋስትና ሲያቀርብ ብቻ ይሆናል።

የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ የማይፈቀድባቸው ሁኔታዎች

- በታክስ ማስታወቂያ ጊዜ መከፈል ያለበት የታክስ ዕዳ ቀጥተኛ ያልሆነ ታክስ ወይም ከተከፋይ ሂሳብ ላይ ተቀንሶ ገቢ መደረግ ያለበት ሲሆን፣
- አስቀድሞ የክፍያ ጊዜ ስምምነት የተሰጠው ሆኖ በተሰጠው የጊዜ ገደብ ውስጥ ከአቅም በላይ ባልሆነ ምክንያት ዕዳውን ያልከፈለ፣
- የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ የተጠየቀበት የታክስ ዕዳ መጠን እንደ ታክስ ከፋዩ አመዳደብ ከተቀመጠው አነስተኛ የገንዘብ መጠን በታች ከሆነ፣

3.3.1. የክፍያ ጊዜ ስምምነት ስለሚፈቅደው አካል እና የጊዜ ገደብ ስለመወሰን

- ታክስ ከፋዩ ከአቅም በላይ በሆነ ምክንያት ራሱ አስታውቆ የሚከፍለውን የንግድ ትርፍ ግብር መክፈል አለመቻሉን ጠቅሶ ሲያመለክት ጥያቄውን የቅ/ጽ/ቤቱ ሥራ አስኪያጅ አሳማኝ ምክንያት መሆኑን ሲያረጋግጥ ከ3 ወር ላልበለጠ ጊዜ እንዲራዘምለት ሊፈቅድ ይችላል።

- ይህ ቢኖርም ታክስ ከፋዩ ለ3 የግብር ዘመን ተመሳሳይ ጥያቄ የሚያቀርብ ከሆነ የታክስ ዕዳ መክፈያ ጊዜ አይራዘምለትም።

የክፍያ ጊዜ ስምምነት ስለሚፈቅደው.........

የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ ስለመወሰን

- በከፍተኛ ታክስ ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የታክስ ስሌት ማስታወቂያ የደረሰው ታክስ ከፋይ በሁሉም የታክስ ዓይነቶች የሚፈለግበት ጠቅላላ ዋና ታክስ፣ መቀጫ እና ወለድ ዕዳ:-
  - ✓ ከብር 1,500,000 ሺ-5,000,000 ከሆነ እስከ 6 ወር
  - ✓ ከብር 5 ሚሊዮን አንድ-ብር 9 ሚሊዮን ከሆነ እስከ 8 ወር፣
  - ✓ ከብር 9 ሚሊዮን አንድ እስከ 15 ሚሊዮን ከሆነ እስከ 10 ወር፣
  - ✓ ከብር 15 ሚሊዮን በላይ ከሆነ እስከ 12 ወር የክፍያ ጊዜ ሊሰጥ ይችላል፡፡

የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ ስለመወሰን...

- በመካከለኛ ቅ/ጽ/ቤት የታክስ ስሌት ማስታወቂያ የደረሰው በሁሉም የታክስ ዓይነቶች የሚፈለግበት ዋና ታክስ፣ መቀጫና ወለድ ዕዳ:-

✓ ከብር 50ዐሺ- ብር 1 ሚሊዮን 500ሺ ከሆነ 3 ወር፣

✓ ከብር 1 ሚሊዮን 500ሺ አንድ እስከ 3 ሚሊዮን ከሆነ እስከ 6 ወር፣

✓ ከብር 3 ሚሊዮን አንድ እስከ 4 ሚሊዮን 75ዐሺ ከሆነ እስከ 8 ወር፣

✓ ከብር 4 ሚሊዮን 75ዐሺ አንድ እስከ ብር 6 ሚሊዮን ከሆነ እስከ 1ዐ ወር፣

✓ ከብር 6 ሚሊዮን ከሆነ 12 ወር፣ የክፍያ ጊዜ ሊሰጥ ይችላል፡፡

የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ ስለመወሰን...

- በአነስተኛ ታክስ ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የታክስ ስሌት ማስታወቂያ የደረሰው ታክስ ከፋይ በሁሉም የታክስ ዓይነቶች የሚፈለግበት ጠቅላላ ዋና ታክስ፣መቀጫ እና የወለድ ዕዳ:-
  - ✓ ከብር 50 ሺ አንድ እስከ 100 ሺ ከሆነ እስከ 3 ወር፣
  - ▪ ከብር 101 ሺ አንድ እስከ 350 ሺ ከሆነ እስከ 6 ወር፣
  - ✓ ከብር 351 ሺ አንድ- እስከ 750 ሺህ ከሆነ እስከ 8 ወር፣
  - ✓ ከብር 751 ሺ አንድ- እስከ 2 ሚሊዮን ከሆነ እስከ 10 ወር፣
  - ✓ ከብር 2 ሚሊዮን አንድ በላይ ከሆነ እስከ 12 የክፍያ ጊዜ ሊሰጥ ይችላል፡፡

የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ ስለመወሰን...

- በጥቃቅን ታክስ ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት የታክስ ስሌት ማስታወቂያ የደረሰው ታክስ ከፋይ በሁሉም የታክስ ዓይነቶች የሚፈለግበት ጠቅላላ ዋና ታክስ፣ መቀጫ እና ወለድ ዕዳ:-
  - ✓ ከብር 10ሺ እስከ 25ሺ ከሆነ እስከ 3 ወር፣
  - ✓ ከብር 25ሺ አንድ-50ሺ ከሆነ እስከ 6 ወር፣
  - ✓ ከብር 50ሺ አንድ-75ሺ ከሆነ እስከ 8 ወር፣
  - ✓ ከብር 75ሺ አንድ እስከ 100ሺ ከሆነ እስከ 10 ወር፣
  - ✓ ከብር 100ሺ አንድ በላይ ከሆነ እስከ 12 ወር የክፍያ ጊዜ ሊሰጥ ይችላል።

የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ ስለመወሰን.....

- የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ የተሰጠው ታክስ ከፋይ ከታክስ ባለሥልጣኑ ጋር የክፍያ ጊዜ ስምምነት እንዲፈርም ይደረጋል፡፡
- የታክስ ዕዳ የመክፈያ ጊዜ እንዲራዘም የቀረበለት የሥራ ኃላፊ ማስረጃውን በመመዘን በከፍተኛ ፣ በመካከለኛ ፣በአነስተኛ ግብር ከፋዮች እና በጥቃቅን ታክስ ከፋዮች ቅ/ጽ/ቤት በተመለከተው የመክፈያ ጊዜ አሰጣጥ ሥርዓት መሠረት ዕዳውን እንዲከፍል በድጋሚ ሊፈቅድለት ይችላል፡፡ ሆኖም ግን ድጋሚ ተፈቅዶለት ግዴታውን ያልተወጣ እንደሆነ ሌላ የታክስ ማራዘሚያ ስምምነት ሊፈቀድለት አይቻልም፡፡

3.3.2 መሟላት ያለበት ቅድመ ሁኔታ

- የክፍያ ጊዜ ስምምነት በሚገባባቸው ዕዳዎች 25%ቅድሚያ መክፈል አለበት፡፡
- የክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ ጥያቄ የቀረበው ሀብት ከተያዘ በኋላ ሲሆን የታክስ ባለሥልጣኑ ጉዳዩን ለማስፈጸም ያወጣውን ወጪዎችን እና የታክስ ዕዳውን 25% ቅድሚያ ይከፈላል፡፡
- ለታክስ ዕዳ ሀብት የተያዘበት የታክስ ከፋይ ዕገዳው ሊነሳለት የሚችለው ለዕዳው ተመጣጣኝ የሆነ የባንክ ዋስትና ሲያቀርብ ብቻ ነው፡፡

3.3.3. በልዩ ሁኔታ የሚሰጥ የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ

- በልዩ ሁኔታ የመክፈያ ጊዜ እንዲራዘም የሚቀርቡ ጥያቄዎች የሚቀርቡት ለቅ/ጽ/ቤቱ ይሆናል፡፡
- ቅ/ጽ/ቤቱ ስለ ታክስ ከፋዩ የታክስ አከፋፈል ታሪክና በልዩ ሁኔታ ማራዘሚያ የተጠየቀበትን ምክንያት አጣርቶ ከውሳኔ ሃሳብ ጋር ለታክስ ዕዳ አስተዳደር ዳይሬክቶሬት ይልካል፡፡
- የታክስ ዕዳ አስተዳደር ዳይሬክቶሬቱ የቀረበውን የውሳኔ ሃሳብ ለሚኒስትሩ ወይም ለወከለው የሥራ ኃላፊ አቅርቦ በሚወሰነው መሠረት እንዲፈፀም ለቅ/ጽ/ቤቱ መልሶ ያስተላልፋል፡፡

በልዩ ሁኔታ የሚሰጥ የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ…

- ሚኒስትሩ ወይም በእርሳቸው የተወከለው የሥራ ኃላፊ የክፍያ ስምምነት ለገባ ታክስ ከፋይ ያለበትን የእዳ ጫና ከግምት ውስጥ በማስገባት የቅድሚያ ክፍያውን እስከ 15 በመቶ ዝቅ ሊያደርግ ይችላል።

- የአዲስ አበባና ድሬዳዋ አስተዳደር ገቢዎች ባለሥልጣንን በተመለከተ በተመሳሳይ ደረጃ ባሉ ኃላፊዎች ይከናወናል።

3.3.4. የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ ጥያቄ አቀራረብ፣ ስለሚፈቅደው አካል እና አፈፃፀም ሥርዓት

- ለመጀመሪያ ጊዜ የቀረበ የክፍያ ጊዜ ስምምነት ተቀባይነት ካገኘ የታክስ ዕዳ አስተዳደር ሥራ ሂደት አስተባባሪ ሊፈቅድ ይችላል፡፡

- በድጋሚ የቀረበ የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ ከሆነ የታክስ ኦፐሬሽን ዘርፍ ምክትል ሥራ አስኪያጅ የሚፈቅድ ይሆናል፡፡

- የታክስ ዕዳ አስተዳደር ባለሙያ የስምምነት ውል በማዘጋጀት ለሥራ ሂደት መሪው አቅርቦ እንዲፈረም ያደርጋል፡፡

የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ ጥያቄ አቀራረብ፣.....

- ውሉ በ3 ኮፒ ተዘጋጅቶ ዋናው ኮፒ ከማህደር ጋር ይያያዛል፣ 2ኛው ኮፒ ለግብር ከፋዩ ይሰጣል፣ 3ኛው ኮፒ በታክስ ዕዳ ክትትል ሥራ ሂደት ለቀጣይ የክትትል ሥራ የሚያዝ ይሆናል።
- በክፍያ ጊዜ ስምምነት ውሉ መሠረት ክፍያ የሚፈጸምበት ቀን በበዓላት ወይም በእረፍት ላይ ከዋለ ክፍያው በቀጣዩ የሥራ ቀን ይሆናል። ጳጉሜ የነሐሴ ወር አካል ሆኖ ይቆጠራል።

3.3.5. የክፍያ ጊዜ ስምምነት ውል ግዴታን አለመፈጸም

- የክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ የተፈቀደለት ታክስ ከፋይ በውሉ መሠረት በየወሩ ካልከፈለ ክፍያውን ካቆመበት ጊዜ አንስቶ ያልተከፈለው ቀሪ ክፍያ እና መቀጫ ተሰልቶ በሙሉ እንዲከፍል የዕዳ አሰባሰብ የሥራ ክፍል በታክስ ሕጉ መሠረት እርምጃ ሊወስድ ይችላል፡፡

- ክፍያ ያቋረጠው ከአቅም በላይ በሆነ ምክንያት መሆኑ ከተረጋገጠ ያልከፈለውን ወራት አጠቃሎ እና የወጡ ወጪዎችን ጨምሮ የከፈለ ከሆነ የስምምነቱ ውል ሳይሰረዝ እንዲቀጥል ይደረጋል፡፡

3.4. ታክስ እና ለሶስተኛ ወገን በሚሰጥ የክፍያ ትዕዛዝ በሚከፈል ገንዘብ ላይ ስለሚኖር የቅድሚያ መብት /33 /

- በታክስ እና ለሶስተኛ ወገን በሚሰጥ የክፍያ ትዕዛዝ በሚከፈል ገንዘብ ላይ የሚኖር የቅድሚያ መብት ለሚከተሉት ክፍያዎች ተፈጻሚነት ይኖረዋል:-
  - ✓ ከተከፋይ ሂሳብ ላይ ተቀንሶ በሚከፈል ታክስ፤ በተጨማሪ እሴት ታክስ፤ ወይም በኤክሳይዝ ታክስ እና
  - ✓ ለሦስተኛ ወገን በሚሰጥ የገንዘብ ክፍያ ትዕዛዝ መሠረት ሊከፈል በሚገባው ገንዘብ ላይ ይሆናል።

ታክስ እና ለሶስተኛ ወገን በሚሰጥ የክፍያ ትዕዛዝ.......

- ይህ ተፈጻሚ በሚሆንበት ገንዘብ ባለዕዳ የሆነ፣ የያዘ፣የተረከበ ወይም ቀንሶ የሚያስቀር ሰው የመንግሥት ባለአደራ በመሆን የሚይዝ ስለሆነ ይህ ሰው ቢከስር ወይም ንብረቱ ሲጣራ የመንግሥት ባለአደራ በመሆን የያዘው ገንዘብ፡-

  - በንብረት ማጣራቱ ሂደት ወይም በኪሳራው የጠቅላላ ንብረቱ አካል ተደርጎ አይወሰድም፤ እንዲሁም

  - ✓ ምንም ዓይነት የንብረት ክፍፍል ከመደረጉ በፊት ለባለሥልጣኑ መከፈል አለበት፡፡

ታክስ እና ለሶስተኛ ወገን በሚሰጥ የክፍያ ትዕዛዝ.......

- በሌላ ማንኛውም ዓይነት ሕግ በተለየ አኳኋን የተደነገገ ቢኖርም ከተከፋይ ሂሳብ ላይ ተቀንሶ የሚከፈል ታክስ:-
  - ✓ ከማንኛውም ሰው ለሚፈልግ ማንኛውም ዕዳ ወይም ኃላፊነት ማስፈጸሚያ ሊከበር አይችልም፤
  - ✓ ታክሱ ተይዞ ቀሪ ከሚደረግበት ክፍያ ላይ ከሚፈለጉ ዕዳዎች ሁሉ የመጀመሪያ ይሆናል፤ እንዲሁም
  - ✓ በማንኛውም ሕግ ወይም የፍርድ ትዕዛዝ መሠረት ከክፍያው ላይ ከሚቀነስ ማንኛውም የገንዘብ ክፍያ ቅድሚያ ይኖረዋል።

3.5. የታክስ ዕዳ አከፋፈል ቅደም ተከተል የማስቀመጥ

- አንድ ታክስ ከፋይ የታክስ ግዴታውን በወቅቱ ባለመክፈሉ ምክንያት ቅጣት እና ወለድ መክፈል በሚኖርበት ጊዜ የአከፋፈል ቅደም ተከተሉ:-
    - ✓ በመጀመሪያ ዋና ዕዳ፣
    - ✓ በሁለተኛ ደረጃ ወለዱ፣
    - ✓ በመጨረሻ ቀሪው ለቅጣት ይሆናል፡፡
- ማንኛውም ታክስ ከፋይ ክፍያ በሚፈፀምበት ጊዜ ከአንድ በላይ የታክስ ዕዳ የሚፈለግበት ከሆነ ክፍያው የሚሸፍነው ዕዳ ቅደም ተከተል ዕዳው በተፈጠረበት ጊዜ ቅደም ተከተል መሠረት ይሆናል፡፡

3.6. ለታክስ አከፋፈል የሚቀርብ ዋስትና /35/

- ባለሥልጣኑ የመንግሥትን ገቢ ለመጠበቅ አስፈላጊ መስሎ ሲታየው ታክስ ከፋዩ ዋስትና እንዲያቀርብ ሊያስገድደው ይችላል፡፡
- ታክስ ከፋዩ ዋስትና እንዲያቀርብ የሚጠየቀው:-
  - ✓ የመክፈያ ጊዜው ለደረሰ/ለሚደርስ ታክስ መክፈያ፤ ወይም
  - ✓ ተመላሽ ለሚጠይቅ ታክስ ከፋይ ቅድመ-ሁኔታ ይሆናል፡፡
- የሚሰጠው ዋስትና ባለሥልጣኑ የሚጠይቃቸው ተገቢ ቅድመ ሁኔታዎች እንደተጠበቁ ሆነው በጥሬ ገንዘብ ወይም በባንክ ዋስትና ሊሰጥ ይችላል፡፡ ታክስ ከፋዩ ዋስትና ማቅረብ ግዴታ የሚኖርበት ባለሥልጣኑ:-
  - ✓ የሚፈለገው የዋስትና መጠን፣
  - ✓ ዋስትናው የሚቀርብበትን አኳኋን እና
  - ✓ ዋስትናው የሚቀርብበትን ቀን የሚገልፅ የጽሑፍ ማስታወቂያ ለታክስ ከፋዩ የሰጠ እንደሆነ ብቻ ነው፡፡

3.7 ስለጥበቃ /36/

ከተከፋይ ሂሳብ ላይ ታክስ ቀንሶ ለባለሥልጣኑ የከፈለ ሰው፤ ለባለሥልጣኑ ታክስ የከፈለ የታክስ እንደራሴ፤ ለባለሥልጣኑ ታክስ የከፈለ ተረካቢ፤ ወይም ለሶስተኛ ወገን በሚሰጥ የክፍያ ትዕዛዝ መሠረት ለባለሥልጣኑ ገንዘብ ከፈለ ሰው ታክስ ከፋዩን በመወከል በታክስ ሕግ መሠረት ለባለሥልጣኑ የከፈለውን ገንዘብ እንዲከፍል ክስ ሊቀርብበት አይችልም።

3.8. ለዘገየ ክፍያ የሚከፈል ወለድ /37/

- ታክሱን ያልከፈለ በየሩብ ዓመት በንግድ ባንኮች ሥራ ላይ በዋለው ከፍተኛው የማበደሪያ ወለድ መጣኔ ላይ 15 በመቶ ተጨምሮበት ታክሱ መከፈል ከነበረበት ቀን ጀምሮ ተከፍሎ እስካላለቀበት ቀን ድረስ ባልተከፈለው መጠን ላይ ለዘገየው ክፍያ ወለድ የመክፈል ግዴታ አለበት፡፡

ለምሳሌ ፡- በ2016 የንግድ ባንኮች ማበደሪያ ወለድ 18 በመቶ ቢሆን 15 በመቶ ተጨምሮበት 20.7% ታክሱ መከፈል ከነበረበት ቀን ጀምሮ ተከፍሎ እስኪያልቅ ድረስ ወለድ የመክፈል ግዴታ አለበት ፡፡

- በዘገየ ክፍያ ላይ የሚታሰብ ወለድ ታክስን በመክፈያ ጊዜው ባለመክፈል ከሚጣለው ቅጣት በተጨማሪ ይሆናል፡፡

ለዘገየ ክፍያ የሚከፈል ወለድ...

- ወለዱ በነጠላ ወለድ በየቀኑ ይሆናል።
- ባለሥልጣኑ ለታክስ ከፋዩ መክፈል ያለበትን የወለድ መጠንና የመክፈያ ጊዜውን የሚገልጽ ማስታወቂያ ይሰጠዋል።
- ከተከፋይ ሂሣብ ላይ ተቀንሶ በሚከፈል ታክስ/በ2ኛ ደረጃ ኃላፊነት በሚከፈል ታክስ ላይ የሚታሰብ የዘገየ ክፍያ ወለድ መከፈል ያለበት ይኸው ኃላፊነት ባለበት ሰው ብቻ ነው።
- በዘገየ ክፍያ ላይ የሚታሰብ ወለድ ጠቅላላ መጠን ከታክስ ከፋዩ የታክስ ዕዳ ሊበልጥ አይችልም።

3.9. በሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት ጥያቄ

/39/

- ማንኛውም ቀዳሚ ዋስትና የተሰጠበት መብት እንደተጠበቁ ሆነው የመክፈያ ጊዜው የደረሰ ታክስ በሙሉ ተከፍሎ እስከሚያልቅ ድረስ ባለሥልጣኑ በታክስ ከፋዩ ሀብት ላይ የቀደምትነት መብት ይኖረዋል።

- ቀዳሚ ዋስትና የተሰጠበት መብት ባንኮች ዋስትና የተቀበሉባቸው የገንዘብ ጥያቄዎችና የተቀጣሪዎችን የደመወዝ የቅድሚያ መብት ይጨምራል። ሆኖም ከተከፋይ ሒሳብ ላይ ተቀንሶ በሚከፈል ታክስ፣ በተጨማሪ እሴት ታክስ ወይም በኤክሳይዝ ታክስ ጋር በተገናኘ ተፈጻሚ አይሆንም።

በሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት ጥያቄ…

- በታክስ ከፋዩ ሀብት ላይ የባለሥልጣኑን የዋስትና መብት እንዲመዘግብ ንብረቱን ለመዘገበው አካል እንደሚያመለክት የሚገልጽ ማስታወቂያ ለታክስ ከፋዩ ይሰጣል፡፡
- ታክስ ከፋይ ማስታወቂያው በደረሰው በ30 ቀናት ውስጥ ታክሱን ያልከፈለ እንደሆነ፣በማስታወቂያ የተመለከተው የታክስ ከፋዩ ሀብት ላልተከፈለው ታክስ እና ታክሱን ለማስከፈል ለሚደረግ ወጪ በዋስትና እንዲያዝ ንብረቱን ለመዘገበው አካል የጽሑፍ ትዕዛዝ ይሰጣል፡፡
- በዋስትና እንዲያዝ የጽሑፍ ትዕዛዝ የደረሰው ምንም ዓይነት ክፍያ ሳይጠይቅ እንደማንኛውም በሀብቱ ላይ እንዳለ የንብረት መያዣ/የዋስትና ሰነድ ይመዘግባል
- ባለሥልጣኑ ንብረት በሚይዝበት ጊዜ የተያዘውን ንብረት እና ያልተከፈለውን የታክስ መጠን፤የሚፈለግበትን ታክስ የማይከፍል ከሆነ ሀብቱን በግልጽ ጨረታ እንደሚሸጠው ማስታወቂያ ለታክስ ከፋዩ ይሰጠዋል፡፡

በሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት ጥያቄ...

- የታክስ ዕዳው ከተከፈለ በሚደርሰው ማስታወቂያ መሠረት መዝጋቢው ባለሥልጣንም ያለምንም ክፍያ የዋስትናውን ምዝገባ ይሰርዛል።

- ባንኮች ዋስትና የተቀበሉባቸው ሀብቶች የቀደምትነት መብት የሚኖራቸው ብድሩ ከመሰጠቱ በፊት ታክስ ከፋዩ የታክስ ዕዳ የሌለበት መሆኑ በባለሥልጣኑ የተረጋገጠ ሲሆን ብቻ ነው።

ሙከራ ሶስት፡- በሀብት ላይ የሚቀርብ የቀደምትነት መብት አብራሩ?

ሀብትን ስለመያዝ ....

- የመያዣ ትዕዛዙ ከዚህ በታች ከተዘረዘሩት በስተቀር በማንኛውም የታክስ ከፋዩ ሀብት ላይ ተፈጻሚ ሊሆን ይችላል፦
  - ✓ በሀብቱ ላይ የቀደምትነት መብት ባላቸው የገንዘብ ጠያቂዎች በተያዘ ንብረት፤
  - ✓ በማናቸውም የፍርድ ሂደት ዕገዳ በተደረገበት ወይም የአፈፃፀም ትዕዛዝ በተሰጠበት ንብረት፤
  - ✓ በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ሊታገድ በማይችል ንብረት።

ሀብትን ስለመያዝ…

- ባለሥልጣኑ ሀብቱን በግልጽ ጨረታ በመሸጥ ከሽያጩ የሚገኘው ገንዘብ በቅደም ተከተል ለሚከተሉት ክፍያዎች እንዲውል ያደርጋል፦
  - ✓ በመጀመሪያ ደረጃ በባለሥልጣኑ በሚወሰነው መጠን ሀብቱን ለመያዝ፣ ለመጠበቅና ለመሸጥ የወጣውን ወጭ ለመሸፈን፤
  - ✓ ማስታወቂያው ላይ የተመለከተውን ያልተከፈለ የታክስ ዕዳ ለመክፈል፤
  - ✓ የታክስ ከፋዩን ሌላ የታክስ ዕዳ ለመክፈል፤
- ከሽያጩ ገንዘብ ላይ ቀሪ ገንዘብ ካለ ንብረቱ ከተሸጠበት ቀን ጀምሮ ባሉት 45 ቀናት ውስጥ ለታክስ ከፋዩ ይከፈለዋል።
- ከሀብት ሽያጭ የሚገኘው ገንዘብ ያነሰ በሚሆንበት ጊዜ ባለሥልጣኑ ቀሪውን ዕዳ ማስከፈል ይችላል።

ሀብትን ስለመያዝ...

- በባለሥልጣኑ የመያዣ ትዕዛዝ የተላለፈበትን ሀብት የያዘ ማንኛውም ሰው ይህንን ሀብት ያላስረከበ/ለማስረከብ ፈቃደኛ ሳይሆን የቀረ እንደሆነ ሀብቱን ለመያዝ፣ ለመጠበቅና ለመሸጥ የወጣውን ወጪ ጨምሮ ካላስረከበው ሀብት ዋጋ ሳያልፍ ከታክስ ከፋዩ ለሚፈለገው ታክስ መጠን በግል ተጠያቂ ይሆናል።

- የግብር ከፋዩን ሀብት ለመያዝ የሚቻለው ከሚፈለግበት ግብር ጋር ተመጣጣኝ በሆነ መጠን ነው።

- የተያዘው/በማሸግ የተከበረው ሀብት የድርጅቱ ደንበኞች ሀብት በውስጡ የሚገኝበት እንደሆነ ሀብቱ ከተያዘ በኋላ ባሉት የተወሰኑ የድርጅቱ የሥራ ቀናትና ሰዓት ደንበኞች ማስረጃቸውን እያቀረቡና ያልተከፈለ አገልግሎት ቀሪ ሂሳብ እየከፈሉ እንዲረከቡ ማድረግ አለበት።

3.11. የተያዘ ወይም የተከበረ ሀብት ስለሚለቀቅበት ሁኔታ

- የተያዘ ወይም የተከበረ ሀብት የሚለቀቀው:-
  - ለሀብቱ መያዝ/መከበር ምክንያት የሆነው የታክስ ዕዳ በሙሉ የተከፈለ እንደሆነ፣
  - ለሀብቱ መያዝ/መከበር ምክንያት የሆነው የታክስ እዳ ዋስትና በማስያዝ በስምምነት የታክስ መክፈያ ጊዜው የተራዘመ እንደሆነ፣
  - የታክስ ዕዳው የተሠረዘ ወይም በምሕረት እንደቀር የተደረገ እንደሆነ፣ ወዲያውኑ ይለቀቃል።

3.12. በተያዘ ወይም በተከበረ ሀብት ላይ የሚቀርብ አቤቱታን ስለመመርምር

- የታክስ ባለዕዳው ወይም ይገባናል የሚሉ ሦስተኛ ወገኖች የተያዘው/የተከበረው ሀብት በሕግ የማይከበር/የማይያዝ ነው በማለት ለባለሥልጣኑ አቤቱታ ሲያቀርብለት አቤቱታው ይጣራል።
- ሀብቱ አላግባብ የተያዘ መሆኑን እና የአቤቱታ አቅራቢው ሀብት መሆኑን በበቂ ማስረጃ ያረጋገጠ እንደሆነ ባለሥልጣኑ የተያዘው ሀብት እንዲለቀቅ ውሳኔ ይሰጣል።

3.13. የግልጽ ጨረታ አካሄድ ሥነ-ሥርዓት

- የግልጽ ጨረታው ማስታወቂያ ሰፊ ሥርጭት ባለው ጋዜጣ ይወጣል።
- የግልጽ ጨረታ ማስታወቂያ ለመጀመሪያ ጊዜ ከተነገረበት ቀን ጀምሮ በሚቆጠር የ15 ቀን ጊዜ ውስጥ ተወዳዳሪዎች የጨረታ ሰነድ ማቅረብ አለባቸው።
- ሀብቱ የተያዘበት ታክስ ከፋይ ወይም ወኪሉ በተገኘበት ግልጽ ጨረታው ይከፈታል።
- ለግልጽ ጨረታው ከቀረቡት ተወዳዳሪዎች ከፍተኛ ዋጋ የሰጠው የጨረታው አሸናፊ ይሆናል።

3.15. በፋይናንስ ተቋማት የተቀመጠ ገንዘብ እና ንብረት ይዞ ስለማቆየት /42/

- ባለስልጣኑ በፋይናንስ ተቋማት የተቀመጠ ገንዘብ እና ንብረት ተይዞ እንዲቆይ የሚያደርገው ታክስ ከፋዩ ላይ በበቂ ምክንያት የሚፈለገው ታክስ የሚሰበሰብ ስለመሆኑ ስጋት ሲኖረውና ታክሱ በአስቸኳይ መሰብሰብ ያለበት ሲሆን ይሆናል፡፡
- በፋይናንስ ተቋማት የተቀመጠ ገንዘብ እና ንብረት ተይዞ እንዲቆይ በሚደረግበት ጊዜ ባለሥልጣኑ የሚከተሉትን አስተዳደራዊ ትዕዛዝ ሊሰጥ ይችላል፦
- የታክስ ከፋዩ ሂሳቦች እንዳይንቀሳቀሱ እንዲያደርግ፤
- በጥንቃቄ በሚያዙ ዕቃዎች ማስቀመጫ ሣጥን ውስጥ ስለሚገኙ ሀብቶች ተገቢውን መረጃ ወይም በሣጥኑ ውስጥ ያሉትን ሀብቶች ዝርዝር ለባለሥልጣኑ እንዲሰጥ፡፡

ገንዘብ እና ንብረት ይዞ ስለማቆየት…

- በፋይናንስ ተቋሙ ውስጥ ባለ በጥንቃቄ የሚያዙ ዕቃዎች ማስቀመጫ ሣጥን ውስጥ የተቀመጠ ማንኛውም የታክስ ከፋዩ ጥሬ ገንዘብ፣ ውድ ዕቃ፣የከበረ ጌጣጌጥ፣ ወይም ሌላ ንብረት ንብረት እንዳይንቀሳቀስ፤

- ትዕዛዝ በሚሰጥበት ጊዜ፣ ባለሥልጣኑ በታክስ ዓመቱ እና በማናቸውም በቀደመው የታክስ ዓመት ታክስ ከፋዩ ሊከፍል የሚገባውን ታክስ አስመልክቶ ወዲያውኑ የስጋት የታክስ ስሌት ሊያከናውን ይችላል።

- ባለሥልጣኑ ለፋይናንስ ተቋሙ የዕግድ ትዕዛዝ በደረሰው በ10 ቀናት ጊዜ ውስጥ ትዕዛዙ እንዲቀጥል ለማድረግ የሚያስችል የፍርድ ቤት ፈቃድ ማግኘት አለበት።

3.16. ያልተከፈለን ታክስ ከሦስተኛ ወገኖች ስለማስከፈል

- 3ኛ ወገን ማለት፦ ለታክስ ከፋዩ ባለዕዳ የሆነ፣ በታክስ ከፋዩ ስም ገንዘብ የያዘ፣ለታክስ ከፋዩ የሚከፈል የሌላ ሰው ገንዘብ የያዘ እና ለታክስ ከፋዩ ገንዘብ እንዲከፍል በሌላ ሰው ፈቃድ የተሰጠው ሰው ነው።

- አንድ ታክስ ከፋይ የሚፈለግበትን ታክስ በጊዜው ሳይከፍል የቀረ እንደሆነ ባለሥልጣኑ ገንዘብ ለሚከፍል ሦስተኛ ወገን በጽሑፍ በሚሰጥ ትዕዛዝ የተመለከተውን ገንዘብ ለባለሥልጣኑ እንዲከፍል ትዕዛዝ ሊሰጥ የሚችል ሲሆን በዚህ ዓይነት የሚከፈለው ገንዘብ ካልተከፈለው የታክስ ዕዳ መብለጥ የለበትም።

ያልተከፈለን ታክስ ከ3ኛ ወገኖች ስለማስከፈል…

- የክፍያ ትዕዛዙ ለታክስ ከፋዩ ገንዘብ የሚከፍል ሦስተኛ ወገን ከደመወዝ ወይም በተወሰነ የጊዜ ገደብ ከሚከፈል ሌላ ተመሳሳይ ክፍያ ላይ ቀንሶ ገቢ እንዲያደርግ በሚሆንበት ጊዜ ከእያንዳንዱ ክፍያ ላይ የሚቀነሰው የገንዘብ መጠን ከሚከፈለው ደመወዝ ወይም ሌላ ክፍያ አንድ-ሶስተኛ መብለጥ የለበትም።

- በጋራ በተከፈተ የባንክ ሂሳብ ውስጥ የሚገኝን ገንዘብ በተመለከተ የክፍያ ትዕዛዝ ለከፋዩ የሚሰጠው፦

➢ የሽርክና ማህበር ሒሳብን ሳይጨምር፣ ታክስ ከፋዩ የሌሎቹ የሒሳብ ባለቤቶች ፊርማ ወይም ፈቃድ ሳያስፈልገው ከሒሳቡ ላይ ገንዘብ ማውጣት የሚችል ሲሆን፤ ወይም

- ሁሉም ያልተከፈለ የታክስ ዕዳ ሲኖርባቸው ብቻ ነው፡፡

- የክፍያ ትዕዛዙን መፈፀም ያልቻለ ትዕዛዙ በደረሰው በ7 ቀናት ውስጥ ትዕዛዙን ለመፈፀም ያልቻለበትን ምክንያት በጽሑፍ ማስታወቅ አለበት፡፡ በዚህ መሠረት ባለሥልጣኑ የክፍያ ትዕዛዙን ሊሰርዘው፣ ሊያሻሽለው ወይም ውድቅ ሊያደርገው ይችላል፡፡

- የሚሰጠውን ማስታወቂያ ያለምንም በቂ ምክንያት ያልተቀበለ ሰው በማስታወቂያው ለተመለከተው የገንዘብ መጠን በግሉ ኃላፊ ይሆናል፡፡

- ያልተከፈለን ታክስ ከሦስተኛ ወገኖች ስለማስከፈል በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ሊታገድ በማይችል ንብረት ላይ ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም፡፡

3.17. ከሀገር መውጣትን ለመከልከል የሚሰጥ ትዕዛዝ

- ከሀገር መውጣትን ለመከልከል የሚሰጥ ትዕዛዝ ተፈፃሚ የሚሆነው
  - መክፈል የሚኖርበትን ወይም ወደፊት የሚከፈል ታክስ፤ ወይም
  - ሥራ አስኪያጅ የሆነበት ኩባንያ ወይም ውሳኔ በመስጠት ረገድ የዚህ ሰው ድርሻ ከፍተኛ የሆነበት ኩባንያ መክፈል የሚኖርበትን ወይም ለወደፊቱ የሚከፈል ታክስ፤ ሳይከፍል የቀረ እንደሆነ።
- ከሀገር መውጣትን ለመከልከል የሚሰጥ ትዕዛዝ የሚሰጠው፤
  - ታክስ ለመክፈል የክፍያ ስምምነት ሲያደርግ፤ ወይም

ከሀገር መውጣትን ለመከልከል...

- ማንኛውም ሰው፣ ድርጅት ወይም ኩባንያ ሊከፍል የሚገባውን ወይም ወደፊት የሚከፈለውን ታክስ በሙሉ እስከሚከፍል።

- ፍርድ ቤት ካላራዘመው በስተቀር ከሀገር መውጣትን የሚከለክል ትዕዛዝ ከ10 ቀናት በኋላ ተፈጻሚ አይሆንም።

- የብሔራዊ መረጃና ደኅንነት አገልግሎት ኃላፊ የክልከላ ትዕዛዙ ሲደርሰው ተግባራዊ ለማድረግ የሚያስፈልጉ እርምጃዎችን ይወስዳል።

- ታክስ ከተከፈለ ከሀገር ለመውጣት የሚያስችለው የምስክር ወረቀት ይሰጠዋል።

3.18. የንግድ ድርጅትን ለጊዜው ስለማሸግ

- ❑ የንግድ ድርጅትን ለጊዜው ማሸግ ተፈፃሚ የሚሆነው አንድ ታክስ ከፋይ በተደጋጋሚ:-
  - ➢ በግብር ሕግ መሠረት የሚፈለግበትን ሰነድ ሳይዝ ሲቀር፤ ወይም
  - ➢ ታክሱን በመክፈያ ጊዜው ሳይከፍል ሲቀር ይሆናል።
- ❑ የንግድ ድርጅትን ለጊዜው ማሸግ ተፈጻሚ በሚሆንበት ጊዜ ታክስ ከፋዩ ማስጠንቀቂያ በደረሰው በ7 ቀናት ውስጥ የሚፈለግበትን ታክስ የማይከፍል ከሆነ ወይም
- ❑ የሚፈለግበትን ሰነድ ያልያዘ እንደሆነ ባለሥልጣኑ የታክስ ከፋዩን የንግድ ድርጅት ለ14 ቀን በጊዜያዊነት የሚያሸግ መሆኑን የሚገልጽ የጽሑፍ ማስጠንቀቂያ ይሰጠዋል።

ድርጅትን ለጊዜው ስለማሸግ...

- ባለሥልጣኑ ትዕዛዙን ተግባራዊ ለማድረግ ወደ ታክስ ከፋዩ የንግድ ድርጅት መግባት የሚችል ሲሆን የማሸጊያ ትዕዛዙ ተግባራዊ በሚደረግበት ጊዜ የፖሊስ መኮንን በቦታው እንዲገኝ ትዕዛዝ ሊሰጥ ይችላል፡፡

- ባለሥልጣኑ በማሸጊያ ትዕዛዝ መሠረት የታክስ ከፋዩ ንግድ ድርጅት ሕንፃ በሚታይ ቦታ ላይ የማሸጊያ ማስታወቂያውን ይለጥፋል፡፡

- ባለሥልጣኑ የሒሣብ መዝገብ ሰነዶችን ለመያዝ የሚያስችል በቂ እርምጃ ወስዷል ብሎ ሲያምን እና ታክስ ከፋዩ ታክሱን የሚከፍል ከሆነ የታክስ ከፋዩ የንግድ ድርጅት እንደገና እንዲከፈት ያደርጋል፡፡

3.19. የተላለፉ የታክስ ዕዳዎች እና በድርጅት ስለሚከፈል ታክስ

- አንድ ታክስ ከፋይ“አስተላላፊ”(ሻጭ) ተብሎ የሚጠቀስ ከሚያካሂደው የንግድ ሥራ ጋር በተገናኘ ያልተከፈለ የታክስ ዕዳ ያለበት እንደሆነ እና የንግዱን ሀብቶች በሙሉ ወይም በከፊል ግንኙነት ላለው ሰው “ሀብቱ የተላለፈለት ሰው” ተብሎ ለሚጠቀስ ያስተላለፈ እንደሆነ ከንግዱ ሀብት ጋር ተያይዞ ያልተከፈለውን ዕዳ ሀብቱ የተላለፈለት ሰው የመክፈል ግዴታ ይኖርበታል።

- አንድ ድርጅት ታክሱን በመክፈያው ጊዜ ውስጥ ያልከፈለ እንደሆነ ታክሱ ባልተከፈለበት ጊዜ ታክሱ ከመከፈሉ በፊት ባሉት 6 ወራት ጊዜ ውስጥ ሥራ አስኪያጅ የነበረ ማንኛውም ሰው ላልተከፈለው ታክስ ከድርጅቱ ጋር የአንድነትና የነጠላ ኃላፊነት ይኖርበታል።

3.20. ማጭበርበር ወይም የታክስ ስወራ ሲፈፀም ስለሚኖር የታክስ ኃላፊነት

- የተመሰከረለት ኦዲተር፣ የተመሰከረለት ፐብሊክ የሒሳብ ባለሙያ ወይም ፐብሊክ ኦዲተር፦

- ታክስ ከፋዩ ታክስን ለማሳነስ ወይም ለመሰወር እንዲችል የረዳ፣ ያበረታታ፤ የመከረ እንደሆነ፤ የተባበረ በማጭበርበሩ ምክንያት ለሚከሰተው የታክስ መቀነስ በአንድነትና በነጠላ ተጠያቂ ነው።

3.21. ማካካሻ፣ ተመላሽ እና የታክስ ምሕረት

3.21.1. ለታክስ ክፍያዎች የሚሰጥ ማካካሻ

- በታክስ ዓመቱ ከሚፈለግበት የገቢ ግብር ዕዳ በሚበልጥበት ጊዜ ባለሥልጣኑ በብልጫ የታየውን ገንዘብ በሚከተለው ቅደም ተከተል ሥራ ላይ እንዲውል ይደረጋል፤
  - በመጀመሪያ ከተከፋይ ሂሳብ ላይ ተቀንሶ የሚቀርን ታክስ ሳይጨምር ታክስ ከፋዩ የሚፈለግበትን ማንኛውንም ታክስ ለመክፈል ይውላል፤
  - ቀሪው ታክስ ከፋዩ በሌላ በማንኛውም የታክስ ሕግ ወደ ፊት ለሚፈለግበት የታክስ ዕዳ እንዲውል በጽሁፍ ስምምነቱን ከገለጸ ለዕዳ ማካካሻ ይውላል፤
  - ተራፊ ገንዘብ ካለም ታክስ ከፋዩ በጹሑፍ የተመላሽ ጥያቄ ካቀረበበት ቀን ጀምሮ ባሉት ዘጠና (90) ቀናት ውስጥ ለታክስ ከፋዩ ይመለስለታል።

3.21.2. ሊከፈለው ከሚገባው በላይ የተከፈለን ታክስ ስለመመለስ

- ታክስ ከፋዩ ሊከፍል ከሚገባው ታክስ በላይ የከፈለ እንደሆነ በ3 ዓመታት ውስጥ እንዲመለስለት ማመልከት ይችላል።

- ባለሥልጣኑ ሊከፍል ከሚገባው በላይ የከፈለ መሆኑን ሲያምንበት በብልጫ የተከፈለውን የገንዘብ መጠን የሚፈለግበትን ታክስ ለመክፈል እንዲውል ወይም ተመላሽ ይደረጋል። በስህተት ተመላሽ ከተደረገ ለባለሥልጣኑ መልሶ መክፈል አለበት።

- በታክስ ከፋዩ አሳሳችነት ገንዘብ ከተመለሰ በንግድ ባንኮች ከፍተኛው የማበደሪያ ወለድ መጣኔ ላይ 15% ተጨምሮበት ክፍያው ለዘገየበት ጊዜ ወለድ የመክፈል ኃላፊነት አለበት።

2.21.3. ከባድ ችግር ሲያጋጥም ስለሚሰጥ የታክስ ምሕረት

- የታክስ ምሕረት ተፈፃሚ የሚሆነው፤
  - ከባድ የግል ችግር (የተፈጥሮ አደጋ) እና በታክስ ከፋዩ ሞት ምክንያት ታክስ ከፋዩ መክፈል የሚኖርበት ታክስ በሙሉ እንዲከፍል ማድረግ በታክስ ከፋዩ ጥገኞች ላይ ከባድ ችግር የሚፈጥር መሆኑን ሲያምንበት ነው።

ሙከራ አራት

- ታክስን እና ሌሎች ክፍያዎችን ስለመክፈል እና ለዘገየ ክፍያ የሚከፈል ወለድን ግለጹ?
- ማካካሻ፣ ተመላሽ እና ከታክስ ዕዳ ነጻ ስለመሆን ግለጹ?

ማጠቃለያ

- ከግብር ነፃ ከሆኑ ገቢዎች በስተቀር ገቢ ያገኘ በአዋጁ መሠረት ግብሩ በታክስ ስሌት እንደሚከፍል ቀርቧል፡፡

- ታክስ በወቅቱ ስለሚሰበሰብበት ሁኔታ እና ታክስንና ሌሎች ክፍያዎችን ለመሰብሰብ፣ ለማስከፈል የታክስ ባለሥልጣኑ ሕጉን በአግባቡ አውቆ የባለድርሻ አካላትን ሚና በማስተባበር የታክስ አስተዳደሩን ውጤታማ ማድረግ እንደሚቻል ተዳሰዋል፡፡

- ማካካሻ፣ተመላሽ እና ከታክስ ዕዳ ነጻ ስለመሆን የሚመለከቱ ጉዳዮችም ለማየት ተሞክሯል፡፡

ማጣቀሻ

- የታክስ አስተዳደር አዋጅ 983/2009
- ታክስ ከፋዩ የሚያቀርበውን የራስ ታክስ ስሌት እንዲያሻሽል ስለሚፈቀድበት ሁኔታ ለመወሰን የወጣ መመሪያ ቁጥር 181/2015
- የግምት ታክስ ስሌት አፈጻጸም መመሪያ ቁጥር 138/2010
- የታክስ ክፍያ ጊዜ ማራዘሚያ መመሪያ ቁጥር 179/2015
- የታክስ ከፋዩን ሁብት ስለመያዝና ስለመሸጥ የወጣ መመሪያ ቁጥር 6/2011
- Federal Democratic Republic of Ethiopia Federal Tax Administration Proclamation No. 983/2016 Technical

አመሰግናለሁ